

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему

«Державотворчі, національно-патріотичні ідеї та політичні погляди

митрополита Андрея Шептицького»

Виконала:

студентка 2 курсу, групи СОІз-22м
спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)»

Розлуцька Яна Степанівна

Керівник:

доктор історичних наук, доцент кафедри
історії Центральної та Східної Європи і
спеціальних галузей історичної науки

Кіндрачук Надія Мирославівна

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри історії України і методики
викладання історії

Єгрешій Олег Ігорович

Івано-Франківськ – 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
1.1. Історіографія проблеми дослідження.....	10
1.2. Джерельна база дослідження.....	19
РОЗДІЛ 2. МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ І ЙОГО ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПОГЛЯДИ.....	24
2.1. Аналіз державотворчих поглядів Андрея Шептицького в історичному аспекті	24
2.2. Державотворча позиція на сторінках праць за авторством Андрея Шептицького.....	29
РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПЦІЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЦЕРКОВНО-ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ПОЗИЦІЇ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО.....	34
3.1. Трагізм Другої світової війни для українського народу та погляди митрополита Андрея Шептицького щодо української державності.....	34
3.2. Висвітлення митрополитом Андреем Шептицьким ролі релігії і Церква, християнської моралі у процесі українського державотворення та національного єднання українців.....	40
РОЗДІЛ 4 МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ.....	44

ВИСНОВКИ	52
ДОДАТКИ	71

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах сучасності, в реаліях війни України із Росією, великого значення набуває ідея духовного, культурного відродження української нації, підняття рівня української ментальності, національного державотворення в цілому. В ході аналізу, переосмислення історичного минулого України відбувається формування, власне, українського громадянського суспільства, такого суспільства, яке здатне чинити опір імперським зазіханням, диктатурі, дискримінаційній політиці партій і їх керманічів. Як свідчення цього, ми з гордістю можемо згадати Помаранчеву революцію, Євромайдан, революцію Гідності, героїчну, активну боротьбу Збройних Сил України із російським окупантом.

З огляду на історичне минуле української нації, в цьому контексті на велику увагу істориків, філософів, церковних діячів та українців загалом заслуговує постать добрезнаного митрополита Андрея Шептицького, який в мирському житті звався Роман Марія Олександр. Саме він зробив надзвичайно багато на шляху піднесення патріотичного духу української нації, активізації української національної свідомості, відновлення державності України. З огляду на сказане тема пропонованої дипломної роботи є надзвичайно актуальною.

В нелегких умовах сьогодення, маємо осмислювати суспільно-громадську, державотворчу, ідеологічну позиції митрополита Андрея Шептицького. Позиція та думки митрополита перекликаються із реаліями сучасності, піднімають питання українського державотворення, актуалізують значення єдності українців на багатьох рівнях – суспільному, державному, політичному, культурному, духовно-релігійному.

Варто згадати і те, що митрополит Андрей Шептицький в своїх багатьох зверненнях до народу, у своїх промовах щиро і завзято акцентував свою

увагу на необхідності будівництва вже нової України, що базуватиметься на ґрунті національного патріотизму та християнській моралі.

Митрополит Андрей Шептицький впродовж свого свідомого життя хотів щоб Україна серед інших країн Європи, утвердилася як держава, як держава самостійна.

У період часів панування Польщі, Австро-Угорщини і Німеччини на теренах Західної України, митрополит Андрей Шептицький показав себе як доволі мудрий, мужній державний діяч. Виголошуючи палкі промови, він завше на різних державно-політичних рівнях невпинно відстоював інтереси українців. Як приклад можемо назвати його звернення до Австрійського парламенту, до якого він звертався із листами, пастирськими посланнями. Він звертався до тогочасних священнослужителів, відомих та впливових політиків.

Завжди позиція митрополита Андрея Шептицького відкидала всі страхи і сумніви. Він без боязні звертався до А. Гітлера, М. Хрущова, до багатьох духівників, як от: нунцій А. Ротта, кардинал Є. Тіссерана, Папи Пія XII, архієпископ Б. Твардовського. Щоб полегшити страждання українців, щоб уберегти їх від знущань окупантів німецьких і радянських митрополит Андрей Шептицький ладен був віддати своє життя.

В листах митрополита, в його пастирських посланнях побутує надзвичайно багато хороших, правильних суджень про реформування устрою суспільного і державного українського устрою в Україні. Митрополит Андрей Шептицький говорить та дискутує про змістовність ідеологій політичних партій того часу, серед яких були партії комуністичного спрямування, соціалістичного спрямування, націонал-соціалістського спрямування і інших партій і політичних об'єднань.

Митрополит Андрей Шептицький з усією відповідальністю оцінював негативну суть сепаратистських гасел, які висували різні держави, ті держави, що захоплювали українські території, кривдили український народ, нівелювали його політичні свободи і права, нищили українські національні

ідеали. Послання митрополита Андрея Шептицького були сповнені викривальним змістом. Митрополит розкриває реальні історичні обставини захоплення українських земель чужоземцями, характеризує справжнє і погане ставлення окупантів до корінного і місцевого населення України.

Згідно позиції загарбницьких планів Польщі, росії, Німеччини в часи першої пол. XX ст. щодо України, були однаковими і досить подібними, адже всі окупанти керувалися однією і тією ж метою, а це – знищити українців як націю, асимілювати їх через мовну і культурну складову. Так, наприклад, радянським союзом був утверджений такий політичний курс, який був спрямований на запровадження комуністично-соціалістичного ладу в масштабах світу, нав'язування оточенню марксистських цінностей, що в свою чергу передбачало, в подальшому, фізичне усунення всіх ідеологічних ворогів, і «узаконювало» право вторгнення радянських комуністів на чужі землі. З погляду сучасності, тактика і стратегія тоталітарної російської федерації анітрохи не змінилася. Росія вбиває цивільне мирне населення України і при цьому прикривається гаслом «захисту братнього народу».

Позиція, ідеї та судження митрополита Андрея Шептицького мають досить таки важливу цінність для формування національної свідомості українців вже в період XXI столітті. Їх аналіз та вивчення може застерегти сучасної української політичної еліти від повторення помилок, прийняття необдуманих рішень тощо.

Однак, в роки СРСР діяльність митрополита Андрея Шептицького тлумачилася через призму більшовицької та комуністичної пагубної ідеології. Проте, вже опісля відновлення незалежності України ситуація щодо сприйняття поглядів митрополита різко, кардинально змінилася. Істориками-науковцями, релігієзнавцями було написано надзвичайно багато наукових праць, на сторінках яких постать Андрея Шептицького була оцінена об'єктивно, без прокомуністичного таврування.

Таким чином, актуальність дипломної роботи обумовлена нагальною потребою всебічного аналізу державницьких поглядів митрополита Андрея

Шептицького із урахуванням сучасних векторів зовнішньополітичного розвитку України і сучасних суспільно-політичних обставин.

Метою дипломної роботи являється аналіз національно-патріотичних поглядів та державотворчих ідей митрополита Андрея Шептицького через ракурс його критичного ставлення до нацизму, «пацифікації» комунізму, дослідження позиції митрополита щодо необхідності реформування церкви, тогочасного війська, органів державної влади, освіти заради створення незалежної, суверенної України.

Досягнення окресленої мети дипломної роботи передбачає розв'язання наступних **дослідницьких завдань**:

- По-перше: вивчити та проаналізувати історіографію і джерельну базу дослідження;
- По-друге: детально охарактеризувати державотворчі погляди митрополита Андрея Шептицького в історичному аспекті;
- По-третє: продемонструвати державотворчу позицію митрополита Андрея Шептицького на сторінках його праць;
- По-четверте: розкрити концепцію незалежності України через призму церковно-державницької позиції митрополита Андрея Шептицького;
- По-п'яте: розкрити роль релігії і Церква, християнської моралі у процесі українського державотворення та національного єднання українців згідно позиції митрополита Андрея Шептицького.

Об'єктом дослідження дипломної роботи являється постать митрополита Андрея Шептицького.

Предмет дослідження дипломної роботи являється громадянська й державницько-ідеологічна позиції Андрея Шептицького, його національно-патріотичні ідеї.

Методика дослідження дипломної роботи обумовлена дослідницькою метою та поставленими дослідницькими завданнями. Дипломна робота ґрунтується на загальнонаукових методах синтезу, аналізу, а також на історико-порівняльному, історико-системному методах. Під час дослідження

пропонованої теми були використані і історико-біографічний, історико-типологічний тощо.

Наукова новизна отриманих результатів дипломної роботи полягає у наступному: дипломницею зроблена спроба аналізу праць Андрея Шептицького, які розкривають тогочасне суспільно-політичне життя України й відображають політичні і державницькі ідеї митрополита.

- проаналізовано трагізм Другої світової війни для українського народу та продемонстровано погляди митрополита Андрея Шептицького щодо української державності в той час;

- висвітлено роль релігії і Церкви, християнської моралі у процесі українського державотворення та національного єднання українців через призму поглядів митрополита Андрея Шептицького;

- аргументовано критичну позицію митрополита Андрея Шептицького щодо панування тоталітарного комуністичного режиму в Україні і на теренах Європи.

Хронологічні рамки дипломної роботи обіймають період 1899 – 1944 років. Так, нижня межа обіймає початок політично-релігійної діяльності митрополита Андрея Шептицького на посаді Станіславівського єпископа. Верхня межа дипломної роботи обіймає завершення громадсько-політичної, церковної, національно-патріотичної діяльності митрополита Андрея Шептицького, яке пов'язане із його смертю.

Географічні межі дипломної роботи обіймають територію України, в більшій мірі територію Галичини, в контексті історичних подій першої пол. XX ст.

Теоретичне значення дослідження дипломної роботи полягає в формулюванні та обґрунтуванні кінцевих висновків пропонованої роботи та винесення пропозицій, які уможливають розширення бачення про митрополита Андрея Шептицького як далекоглядного аналітика і державного діяча.

Практичне значення дипломної роботи. Висновки митрополита Андрея Шептицького та його державотворчі ідеї, які були осмислені в тексті роботи, можуть використовуватися політичними діячами сучасності, заради відстоювання незалежності України, розбудови суверенної держави, побудови демократично-правового українського суспільства. Висновки і положення пропонованого дослідження можна використати під час навчального процесу у вищих навчальних закладах під час викладання спецкурсів та нормативних дисциплін з історії України першої половини ХХ ст., історії релігії і Церкви в Україні в зазначений період.

Структура та обсяг дипломної роботи. Пропонована робота складається із вступу, чотирьох розділів (6 підрозділів/параграфів), висновків, списку використаних джерел (89 позицій на 11 сторінках), додатків (на 23 сторінках). Загальний обсяг дипломної роботи становить 93 сторінки, обсяг основного тексту становить 59 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія проблеми дослідження

Варто відзначити, що завдання політиків, істориків, релігієзнавців, філософів, науковців сучасності полягає в проведенні аналітичного дослідження історичних подій заради об'єктивного аналізу помилок, які були здійснені державними діячами в різні історичні періоди та заради уникнення повторних помилок у майбутньому.

Громадсько-політична і церковна діяльність митрополита Андрія Шептицького була оцінена науковцями по-різному. Думки дослідників є неоднозначними та суперечливими.

В цілому, наукові дослідження митрополита Андрія Шептицького умовно можна розділити на такі наступні групи:

- По-перше: праці, які написані у дусі комуністичної ідеології, а саме роботи псевдонауковців радянського періоду;
- По-друге: наукові розвідки, статті за авторством представників українського національно-патріотичного руху періоду поч. ХХ ст. Сюди варто віднести і праці українських громадсько-політичних діячів вказаного періоду, праці науковців в середовищі української діаспори, що проживають в країнах Європи, в Канаді, в Сполучених Штатах Америки США та Канаді впродовж ХХ – ХХІ ст.;
- По-четверте: монографії, наукові статті, власне, українських науковців, які були опубліковані вже опісля проголошення незалежності України. Саме ці праці неупереджено описують різносторонні аспекти життя життєвого шляху митрополита Андрія Шептицького.

Радянська «історична наука» характеризувала Андрея Шептицького «як прислужника українського буржуазного націоналізму і захисника інтересів Другої Речі Посполитої» [60, с. 45]. Такі позиції досить таки яскраво описуються у на сторінках праці В. Добричева «В тіні Святого Юра» (Львів, 1970). Автор цієї праці характеризує діяльність Андрея Шептицького як таку, що йшла в розріз радянській державі та радянському народу, тобто – «антинародну» [63, с. 51].

Наступний радянський «науковець» К. Дмитрук [65] в своїх працях під назвами «Безбатченки. Правда про участь буржуазних націоналістів і церковних ієрархів у підготовці нападу фашистської Німеччини на СРСР» (Львів, 1974); «В одній імперіалістичній упряжці: Антинародна суть так званого «союзу» українського буржуазного націоналізму і уніатства» (Київ, 1982); «Під штандартами реакції і фашизму. Крах антинародної діяльності уніатської та автокефальної церков» (Київ, 1976) звинувачував Андрея Шептицького в зраді українського народу. К. Дмитрук засуджував зв'язки митрополита із патріотично налаштованими воїнами ОУН, яких, в свою чергу, К. Дмитрук називав «українськими буржуазними націоналістами».

В контексті засудження уніатів та уніатської церкви потрібно згадати наступні праці під назвою «Уніатство і український буржуазний націоналізм» (1986 рік) і «Уніатство і клерикальний антикомунізм» (1982 рік), які вийшли за авторством вчених-філософів. Саме на їх сторінках лився шквал критики всього того, що було пов'язане із греко-католицьким світом.

Критика на адресу українських уніатських священиків лунає і в книзі за авторством А. Шиша під назвою «Уніати-покутники. Хто вони?» (Ужгород, 1978) [85]. На сторінках псевдонаукової праці, написаної в руслі комуністичної ідеології уніати характеризувалися «як проповідники середньовічних ідей, що нібито мають на меті прививати віруючим покірність, рабську психологію, відривають їх від реального життя» [85, с. 59].

У наукових працях українських за авторством громадсько-політичних діячів періоду пер. пол. ХХ століття та представників української діаспори, зокрема вчених-істориків ґрунтовно й об'єктивно висвітлено релігійно-політичні напрацювання митрополита Андрея Шептицького (в тому числі за кордоном було випущено в світ надзвичайно багато праць за авторством самого митрополита Андрея).

Згадані дослідники поклали перед собою завдання охарактеризувати ключові віхи у житті митрополита, в той же час вони показали роль Андрея Шептицького в піднесенні культурного й національного рівнів українців, перш за все тих, які проживали на теренах Західної України. В працях діаспорних діячів відображено різносторонню освітню, релігійну, культурну, та громадсько-політичну діяльність митрополита, окреслено його погляди.

Варто зауважити те, що зарубіжні наковці-історики об'єктивно висвітлювали хід історичних подій, вільно висловлювали свою позицію, а от історики на теренах материкової України такої можливості вони не мали, адже в СРСР була тотальна цензура наукових, друкованих видань. Існував тотальний контроль в медіа-просторі.

Зазначимо, що значні надії на митрополита Шептицького покладали й діячі УНР (Української Народної Республіки), серед них: В. Винниченко, Л. Цегельський. Так, доприкладу, Л. Цегельський. У своїй праці під назвою «Митрополит Андрій Шептицький, короткий життєпис і огляд його церковно-народної діяльності», осмислюючи значення авторитету митрополита Шептицького, Л. Цегельський акцентував увагу на державно-патріотичній, духовно-просвітницькій діяльності митрополита. Л. Цегельський порівняв Митрополита Шептицького із святим апостолом Павлом та відзначав: «Митрополит Шептицький поширив свій авторитет на всю Україну й українську еміграцію в Європі та за морями... Митрополит став духовним вождем всього українського народу... українці визнають його авторитет» [83, с. 20].

Також автор зацентрував увагу на постаті митрополита Андрея, як на людині із проукраїнською позицією, вказував, що Шептицький «солідаризувався із політичними змаганнями галицьких українців та був в близькій кооперації з Українським Народним Комітетом в Галичині... і з українським представництвом в галицькому сеймі, у австрійському парламенті» [83, с. 52].

Поет, прозаїк Іван Франко в статті під назвою «Соціальна акція, соціальне питання і соціалізм» високо оцінив розважливість і толерантність митрополита Андрея, як громадсько-політичного діяча із державницькою позицією. В зазначеній статті видатний український поет зазначив : «Всяка політика, а тим більше соціальна, вимагає обережності, от тим-то й митрополит у дальшій тязі своїх виводів закликав наше духовенство до обережності і вживав для сього дуже характерних аргументів» [82, с. 282].

Дослідник В. Лаба В. в своїй науковій розвідці під назвою «Митрополит Андрей Шептицький. Його життя і заслуги» (Львів, 1990)» окреслив процес становлення митрополита Шептицького, описав його як свідомого націонал-патріота, при цьому прописав: «Усі свідомі українці, побачивши послідовну працю Митрополита Андрея для українського народу вважали Митрополита духовим провідником українського народу – українським Мойсеєм. Навіть люди, що не ставилися прихильно до Церкви, ставилися до Митрополита Андрея з найбільшою пошаною за його народню і культурну працю, та за його незвичайну людяність.. Митрополит був в очах усіх українців величною постаттю...» [71, с. 46]. В такому ж дусі писали про митрополита Шептицького В. Дорошенко в праці під назвою «Великий митрополит (пам'яті Митрополита Шептицького): спогади і нариси» (Йорктон, 1958) і С. Баран «Митрополит Андрей Шептицький і його екуменічні ідеї» (Нью-Йорк, Торонто, Київ, Львів, Мюнхен, 1994), «Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність» (Мюнхен, 1947) [56]. В названих працях проаналізовано ключові етапи діяльності і життя митрополита Андрея Шептицького.

Дослідник С. Баран церковну діяльність А. Шептицького оцінив доволі високо, вказавши на те, що митрополит думав перш за все «про зближення двох Церков – католицької і православної. Цю велику ідею здійснював він на щорічних «велеградських» з'їздах на Моравії» [56, с. 20]. Автор стверджував, що митрополит відстоював українську державницьку позицію: «Митрополит був безстрашним оборонцем Церкви і народу в часи німецької гітлерівської окупації українських земель під час Другої світової війни...» [56, с. 20]. С. Баран говорячи про патріотичну позицію митрополита Шептицького щодо намагань поляків на підконтрольній їм території знищити Українську православну церкву: «Шептицький осуджував гостро переслідування православних українців на Холмщині та Підляшші в передвоєнній Польщі і масове нищення поляками в 1938 р. православних церков...» [56, с. 20].

Тепер згадаємо і про іншого автора В. Дорошенка, який в своїй праці, що носить назву «Великий митрополит (пам'яті Митрополита Шептицького)», опублікував спогади митрополита Андрея Шептицького та акцентував на ключових етапах релігійної, духовної діяльності Андрея Шептицького.

Про Андрея Шептицького писав і доброзначний серед широкого загалу історик українського походження Іван Лисяк-Рудницький. Так, у своїй статті під назвою «Українці Галичини під Австрійським пануванням», він розкрив внесок митрополита на шляху розвитку Української греко-католицької церкви, на шляху розвитку української культури. Іван Лисяк-Рудницький говорив про створення Шептицьким нових чернечих орденів, про сприяння ним розвитку досліджень в напрямку теології. Окреслимо наступну цитату: «Шептицький зробив великі послуги українській справі, справі відновлення і становлення української державності», надав українському національно-визвольному рухові міцності і певності в своїх силах [42]. Варто сказати і те, що митрополит Шептицький був постаттю наднаціонального бачення: «Ідея, якій він присвятив своє життя, це – поєднання західного та східного християнства...» [42, с. 436].

Згадаємо і про працю під назвою «Український національний рух напередодні Першої світової війни» за авторством того ж Івана Лисяка-Рудницького. На її сторінках охарактеризована політична дипломатичність митрополита, його українська державна позиція, яка проявилася через церковні діяння: «під керівництвом Андрея Шептицького Греко-католицька церква стала тісно пов'язана з боротьбою України за незалежність» [42, с. 477].

Огляд послань митрополита було зроблено канадським науковцем Анатоль Базилевичем в книзі під назвою «Введення у твори митрополита Андрея Шептицького», що вийшла у світ в Торонто в 1965 році. Згідно із поглядів Анатоль Базилевича, всю творчість Андрея Шептицького можна розділити на 3-и великі хронологічні періоди: «1-й період (1899 до 1914 р.) – час його вступу на єпископський престіл в місті Станіслав. Закінчується цей період – вивезенням його у глибину Росії в вересні 1914 р.; 2-ий період (з того моменту і до 1927 р.); 3-ій період датується від закінчення більших унійних виступів і конференцій Митрополита, передусім у Західній Європі, то є від 1928 до 1944 рр. ...» [55, с. 232]. В житті Митрополита найбільш продуктивними став перший і останній період.

Зазначимо, що Анатоль Базилевича твори й пастирські послання митрополита Шептицького поділив на наступні групи, а саме:

- По-перше: монастирські устави і конституційні листи;
- По-друге: аскетичні і богословсько-душпастирські;
- По-третє: твори про обрядові справи;
- По-четверте: твори на тему церковної єднання;
- По-п'яте: твори, які відображають погляди митрополита на мистецтво;
- По-шосте: історичні твори;
- По-сьоме: твори на суспільні теми.

На нашу увагу заслуговує монографія за авторством Є. Небесняка, яка носить назву «Митрополит Андрей» вийшла в світ італійською мовою у

2001 році та у 2003 році (пізніше була перекладена на українську мову). На сторінках цієї книги йде мова про суспільно-політичну й церковну діяльність митрополита Шептицького. Автор книги охарактеризував специфіку Галицької митрополії, показав внесок митрополита у процес зміцнення української національної ідеї. В книзі зазначено, що Шептицький був не тільки митрополитом: «світська державна влада та весь український народ, без огляду на різну конфесійну приналежність окремих його членів, радо добачали в його особі найавторитетнішого представника інтересів світового українства...» [76, с. 265]. Митрополит Шептицький згідно позиції Є. Небесняка максимально поширював «в середовищі галицького українства ідею справжнього українського патріотизму» [76, с. 265].

Темі екуменізму в діяльності митрополита Шептицького своє дослідження присвятив Блаженніший Любомир Гузар «Андрей Шептицький Митрополит Галицький (1901 – 1944) провісник екуменізму».

Свою оцінку в ставленні Радянського Союзу до Української греко-католицької церкви подав в своїй монографії Б. Боцюрків, який являється громадянином Канади (українського походження), історик [58]. Він розглянув державотворчі прагнення А. Шептицького і акцентував на надзвичайно активній громадсько-політичній діяльності митрополита впродовж 1918 – 1944 років.

Історик Б. Боцюрків описав дії А. Шептицького на шляху до відновлення незалежності України: «Митрополит Шептицький виступав у Віденському парламенті на підтримку возз'єднання окупованої німецьким військом Холмщини з УНР... він також домагався виконання Австро-Угорщиною взятих на себе зобов'язань щодо створення на землях Східної Галичини і Північної Буковини автономного українського коронного краю під владою Габсбургів...» [58, с. 17].

Також Б. Боцюрків робить аналіз подій, що відбулися осінню 1918 р., власне говорить про початок розпаду Австро-Угорської імперії, говорить про роль А. Шептицького в процесі українського державотворення.

Отже, на сторінках праць працях зарубіжних вчених та вітчизняних істориків-дослідників охарактеризується великий вклад митрополита Андрея Шептицького на шляху формування та зміцнення української національної свідомості, розбудови Української греко-католицької церкви. Така позиція митрополита склала міцний фундамент для української державності, виховання молодого покоління українців, яке здатне робити великий вибір за різних політичних систем.

Ті наукові дослідження, що вийшли в світ після проголошення незалежності України у 1991 році, за авторством українських вітчизняних істориків, перекреслюють і спростовують упереджені, необ'єктивні радянські думки про діяльність Андрея Шептицького та дають можливість відкрити вже цілком нові сторінки його церковної, культурної, освітньої, громадсько-політичної, просвітницької діяльності.

Таким чином, діяльність митрополита Андрея Шептицького завжди була об'єктом дослідницької уваги священників, політиків, громадських діячів, науковців-істориків. Досить таки об'єктивно оцінено постать Митрополита та його участь у розбудову держави України, української Церкви в колі вчених української діаспори. Варто зазначити, що позиція вчених діаспори являється цілком протилежними тим, які давали радянські історики говорячи про Андрея Шептицького. Радянська псевдоісторична наука називала митрополита захисником інтересів Другої Речі Посполитої «прислужником українського буржуазного націоналізму» тощо.

Зауважимо, що в наукових пошуках українських громадсько-політичних діячів досить таки об'єктивно оцінено різнобічну культурну, освітню, політичну діяльність митрополита Андрея Шептицького, його громадсько-політичну позицію. В цьому контексті варто згадати праці С. Барана, А.-М. Базилевича, Б. Боцюрківа, В. Лаба, К. Королевський, І. Лисяк-Рудницького, Л. Цегельського і інші дослідники. Всі вони акцентували увагу на участі митрополита в боротьби українців на шляху реалізації національних державницьких інтересів української нації, українського народу.

Відмітимо і те, що нову віху в дослідженні багатоаспектної діяльності А. Шептицького, як очільника Української греко-католицької церкви. Такі дослідження вийшли в світ вже опісля проголошення державної незалежності України у 1991 році. В цьому контексті варто згадати таких авторів, як Я. Заборовського, Л. Гентош, В. Марчука, В. Сергійчука, М. Мариновича і інших науковців. Всі вони підкреслили великий і вагомий вклад митрополита на шляху розбудови Української греко-католицької церкви, формування національної свідомості українців.

Сучасні дослідники наголошують на тому, що діяльність митрополита Шептицького мала великий вплив на процес виховання свідомих громадян на молоде покоління, здатне в умовах різних політичних систем зробити обдуманий, правильний вибір.

Постать Андрея Шептицького його діяльність була проаналізована під різними кутами зору в ряді дисертаційних робіт. Тут виділимо Г. Гладку та Я. Білас, які розглянули роль митрополита на шляху національно-визвольної боротьби українців. В праці Н. Прокоп окреслено діяльність митрополита Шептицького, яка спрямована на становлення й розбудову української держави в контексті європейської правової культури. Також ми можемо виділити Л. Крупю, який охарактеризував роль митрополита на суспільно-культурному поприщі Галичини тощо. У цих дослідженнях об'єктивно переосмислено громадсько-політичну діяльність А. Шептицького, увиразнено його внесок у розбудову української державності.

Отже, як бачимо, на сторінках праць як вітчизняних так і зарубіжних вчених окреслюється надзвичайно великий вклад митрополита Андрея Шептицького в зростання свідомості української нації та відновлення незалежності України.

1.2. Джерельна база дослідження

Основою джерельної бази дипломної роботи стали опубліковані документи, які, зокрема, були зібрані та впорядковані О. Гайовою та А. Кравчуком. Їхня праця була опублікована в Львові в двох томах та трьох книгах – це 1995 рік, 1998 рік, 1999 рік. Праця отримала назву «Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність: документи і матеріали» [13; 14]. Вчені класифікували й віднайшли тексти пастирських листів, послань й ряду інших праць митрополита Шептицького, що на даний час зберігаються на архівних і бібліотечних полицях не лише на теренах України, але і за кордоном.

Видання «Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність: документи і матеріали» має таки досить чітку структуру та вказують чітко своє похідне джерело (назва архіву, фонду, справи, аркуш та бібліографічний опис джерела). Ці документи дали нам змогу чітко визначити національно-патріотичні погляди митрополита Шептицького на українську державницьку концепцію. Це видання охоплює раніше не вивчені та неопубліковані документи архівних фондів «Державного архіву Львівської області»; «Центрального державного історичного архіву України у Львові»; «Бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України» і деякі матеріали, що були надруковані раніше.

Варто відзначити, що до цього видання також увійшли деякі окремі твори митрополита Андрея, що раніше вже опубліковувалися за кордоном в середовищі вчених української діаспори. Упорядник видання А. Кравчук («Митрополит Андрей Шептицький. Життя і Діяльність: документи і матеріали») вказує на те, що: «редколегія праці старалася подати основу для нових, досі не досліджених питань та кинути нове світло на висновки дотеперішніх досліджень...» [13, с. 18].

До джерельної бази дипломної роботи варто віднести й збірку праць самого митрополита Шептицького «Твори морально-пасторальні» (том LVI-

LVIII), які були видані «Українським католицьким університетом ім. св. Климента Папи в Римі» ще в далекому 1983 році.

Варто сказати і те, що важливий для дослідження пропонованої теми дипломної роботи є документ – а саме звернення М. Величківського, А. Шептицького, А. Ливицького, А. Мельника, М. Омеляновича-Павленка до Адольфа Гітлера [3], в якому йшла мова про «подолання антиукраїнської політики окупаційних властей Німеччини щодо економічного і національно-культурного розвитку України». Датується даний документ січнем місяцем (14) 1942 року. Цей документ було знайдено на сторінках книги під назвою «ОУН в 1942 році: документи», що була опублікована в 2006 р. Цей лист являється важливим фактом негативного ставлення самого Андрея Шептицького, власне, до ідей німецького нацизму.

Опубліковані документи, які проаналізовані під час написання дипломної роботи, дають нам можливість отримати цілісне уявлення про ключову роль митрополита Андрея Шептицького у тогочасному громадсько-політичному житті України. Ці документи варто згрупувати наступним чином.

По-перше: звернення митрополита Андрея Шептицького до керівників європейських держав та до представників їхніх парламентів – «Меморандум до Австрійського уряду про майбутній устрій Української держави» (15. 08. 1914 р.); лист митрополита Андрея Шептицького, адресованого до Микити Хрущова, в якому йшла мова про незаконні тогочасні арешти священників уніатів [23]. Цей лист датується 5 березнем 1941 р. [23]; звернення священника М. Величківського, А. Шептицького, М. Омеляновича-Павленка, А. Ливицького, адресоване до Адольфа Гітлера про подолання антиукраїнської політики Німеччини стосовно національно-культурного та економічного розвитку тогочасної України. Звернення датується 14 січня 1942 р. [3].

По-друге: пастирське послання до тогочасної української інтелігенції, які датуються 27 січня 1900 роком [13, с. 190]; пастирські послання

митрополита Шептицького, власне до українців, датоване 2 серпня 1899 р. [13, с. 260]; пастирське послання про утиски християнської віри на теренах УРСР, яке датується 25 лютого 1930 року [13, с. 261]; пастирське послання, адресоване духовенству під назвою «Хто винен?», датоване березнем 1934 року [13, с. 262]; заклик щоб покаятися в великий піст, датується лютим – березнем 1938 року [13, с. 263]; пастирське послання під назвою «Не убий», написане 21 листопада 1942 року [18].

По-третє: Лист митрополита Шептицького до Папи Пія XII. В цьому листі описана ситуація у стінах Архієпархії в часи німецької окупації, яка відбулася в серпні місяці (29 – 31) 1942 року [31].

По-четверте: листування Андрея Шептицького із тогочасними українськими громадсько-політичними діячами. Листи датовані травнем місяцем 1908 року [11];

По-п'яте: лист митрополита Андрея Шептицького написаного М. Тишкевичу, в якому мова йде про майбутню долі держави України. Цей лист датований січнем місяцем (2) 1918 року [5]; лист М. Тишкевича – дипломата Української Народної Республіки, адресований до митрополита Шептицького про стан подій на теренах України після революції. Цей лист датується січнем 1918 року [5]; звернення української радикально-демократичної партії (її закордонного бюро), адресоване митрополиту Шептицькому інформувало про голод на теренах України, датоване груднем 1932 року [4]; лист митрополита Андрея Шептицького адресований Кибальчичу М. про необхідність порозуміння українців Заходу і Сходу України, лист датується п'ятим вереснем 1942 року [8].

По-шосте: листи священників, листи українських ієрархів греко-католицької церкви адресовані Андрею Шептицькому, зокрема – лист священника Яценківа, адресовані до митрополита Андрея Шептицького із проханням в допомозі організації бажаючих священників, що хотіли б бути направленими до вояків Української Повстанської Армії. Лист датується сьомим липня 1944 роком [12].

По-сьоме: листи митрополита Андрея Шептицького, адресовані до ієрархів «Української православної церкви», а саме – до архієпископа Холмського, митрополита Іларіона Огієнка, які датуються двадцять першим листопада 1941 року [6]; лист адресований до православних Архієреїв, в якому мова йде про порозуміння українців різноманітних віросповідань, лист датується березнем місяцем 1942 року [9].

По-восьме: інші документи, до прикладу текст заяви «Української Національної Ради», адресовані німецькому уряду, в якому мова йшла про право українців мати свою власну українську державу. Ця заява датована серпнем місяцем (14) 1941 року [20, с. 127]; повідомлення часопису під назвою «Місіонер» про трагічні наслідки влади більшовиків на теренах Галичини і відправлені молебню по жертвах, що були закатовані органами НКДБ. Повідомлення датується 1941 роком [15, с. 144].

Отже, використана в дипломній роботі джерельна база, дає можливість більш глибоко вивчити національно-патріотичні аспекти поглядів митрополита Шептицького. Завдячуючи її аналізу, була отримана змога всесторонньо осмислити державницькі та громадсько-політичні ідеї митрополита.

Варто відзначити, що дипломна робота ґрунтується на опублікованих документах які, висвітлюють митрополита Андрея Шептицького, його патріотичні переконання та державницькі ідеї, його світогляд.

Основою джерельної бази дипломної роботи є архівні документи із фондів Андрея Шептицького, які є опублікованими і вийшли в світ окремими виданнями. Вони дають змогу системно вивчити громадсько-політичну й пастирську працю митрополита Андрея Шептицького. Так, було вивчено пастирські послання митрополита, що вийшли в світ у Римі.

Джерельним підґрунтям для написання дипломної роботи стали документи й архівні матеріали, що впорядковані А. О. Гайовою та Кравчуком. Вони були опубліковані в місті Львові та вийшли в світ у двох томах й трьох книгах (роки видання 1995 рік; 1998 рік; 1999 рік), які мають назву

«Митрополит Андрей Шептицький. Життя і Діяльність. Документи і Матеріали». До джерельної бази відноситься і книга «ОУН в 1942 році: Документи», яка вийшла в світ у 2006 році. На її сторінках можемо побачити окремі публікації, що розкривають негативне ставлення митрополита Андрея до німецької політики нацизму.

Таким чином, джерела, залучені до вивчення теми дипломної роботи дають змогу сформулювати уявлення про роль митрополита Андрея Шептицького у громадсько-політичному житті України в період, що вивчається.

РОЗДІЛ 2

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ І ЙОГО ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПОГЛЯДИ

2.1. Аналіз державотворчих поглядів Андрея Шептицького в історичному аспекті

Безперечно, Андрей Шептицький увійшов в історію Української держави як видатна особистість, що здатна на самопожертву задля світлого майбутнього нашої Батьківщини та щастя українського народу. Наприклад, 2 серпня 1899 року в пастирському посланні до вірян під назвою «Християнська робота» митрополит Андрей адресує свого увагу вчителям та радить їм докладати максимум зусиль для виховання патріотичної української молоді, яка б жила своєю Україною: «...Нехай вже молоді діти учаться любити свою землю, нехай учаться діти при ній працювати, нехай будучі покоління возьмуть в свої руки торгівлю і промисел, бо слабою завсїгди є суспільність, що свого промислу не має...» [19, с. 11].

Пастирське послання «Християнська робота» охарактеризовує і бачення самого патріотизму митрополитом Шептицьким. В цьому контексті він наголошує, що, власне, християнин за вірою повинен поважати і любити всіх інших, однак в першу чергу має: «любити свою родину і свою вітчину. І як любов до ближнього не противиться любові до родини, так не противиться і любові вітччини...» [19, с. 14].

Митрополит Андрей Шептицький каже, що патріотизм не має нічого спільного із ненавистю, патріотизм на його думку не перечить релігії та християнській вірі. Далі А. Шептицький веде мову про те, що священнослужителі теж патріоти, бо через церкву люблять свій народ, дбають про його благо: «...Хто на своїм становиску, сповняючи совістно свій

обов'язок, працює для добра народу, є ліпший патріот, як той, котрий много говорить, а мало, що робить...» [19, с. 14].

Патріотизм, за словами митрополита, абсолютно не може бути об'єднаним із злочинами. А. Шептицький радить українцям любити свою рідну українську мову, українські традиції і українську культуру. При цьому всьому він закликає боятися ненависті і обходити її стороною, адже митрополит впевнений, що, власне ненависть не властива християнам: «Стережіться ненависті... Передовсім пам'ятаймо, що нарід є тим сильніший, чим більше опираєся на науці Ісуса Христа...» [19, с. 14 – 15].

Митрополит радить українцям патріотизм розвивати на ґрунті євангельського вчення та християнських цінностей. В. Лаба охарактеризував митрополита А. Шептицького наступним чином: «...Не було української установи, яка постала б і діяла б без піддержки Митрополита Шептицького. Він робив для українського народу те, чого не міг зробили ніхто інший. Він мав усі дані бути провідником народу та був ним...» [71, с. 52].

Митрополит Андрей серед найважливіших засад кожного українця називав патріотизм. При цьому всьому Шептицький зазначив, що всі його справи і думках скеровані на досягнення щастя українського народу: «...я буду у відповідності до моїх сил працювати заради добра української суспільності – це ставить мене в ряд громадян-патріотів, із яких хотів би я бути найкращим...» [76, с. 269].

В своєму пастирському посланні «До української інтелігенції», яке датується 27 січня 1900 роком, митрополит вказав, що всі галузі економічного й культурного життя на теренах Західної України вимагають палкої і відданої праці кожного, заради добробуту всього українського народу, адже: «...Треба нам іще думати про поставлення самих підвалин нашої хати, про ту цілу економічну сторону народного життя, без якої навіть найсвітліше політичне положення завжди буде безглузде...» [79, с. 292].

В той же час Андрей Шептицький говорить про те, що шлях становлення та розвитку українського народу в колі європейських держав

може відбутися тільки тоді, коли, українці будуть мати сильну політичну і сильну економічну основу. Власне, саме це дасть нам можливість розбудови своєї власної національної держави. В кінці митрополит робить висновок, про те, що задля досягнення цього всім українцям, всьому українському народу потрібно об'єднатися в спільній праці, а «запорукою успішної праці є сильний патріотизм, який у нашому народі проявляється боротьбою віків...» [79, с. 292]. На сам кінець, митрополит Шептицький тлумачить патріотизм як надзвичайно сильну, рушійну, міцну та потужну силу в процесі українського державотворення.

В цьому контексті ми можемо згадати і лист Андрея Шептицького під заголовком «Про християнський патріотизм», датований 11 травня 1908 року. В рядках цього рядка Андрей Шептицький виразно ставить наголоси щодо свого національної самоідентифікації та національного самовизначення. Андрей Шептицький самоідентифікує себе із українцями, із українською нацією.

Андрей Шептицький розділяє такі поняття як «патріотизм» і «тероризм в інтересах нації». Митрополит весь час наголошував, що не можливо вбивством, або ж якимось іншим злочином (а це зневажання Нашого Господа Бога) служити інтересам Батьківщини: «Служба народови, служба вітчизні, се служба свята, також Богу віддавана; щоби до неї зблизитися, треба мати руки чисті, не закровавлені...» [49, с. 190]. Митрополит Андрей Шептицький акцентує увагу на те, що злочин (в тому числі вбивство), яке було вчинене задля патріотизму, всеодно залишається злочином супроти українського народу, супроти українців, навіть не дивлячись на те, що окремі особи (постаті) схвалюють акти насильства. Проте зауважимо, що, власне, цю позицію із Шептицьким не розділили такі видатні персони, як: М. Лозинський, К. Трильовський, Л. Цегельський тощо.

Активний діяч «Української Радикальної Партії», український адвокат, відомий галичанин К. Трильовський на сторінках праці «Потоцький. Січинський. Шептицький» різко засудив Шептицького за такі

«антиукраїнські погляди». Подібного роду, текстового спрямування статтю написав і український публіцист, дипломат М. Лозинський та розмістив її в соціалістичному часописі «Громадський Голос». При цьому, вказану позицію митрополита Шептицького він назвав зрадницькою. А от український громадсько-політичний діяч, дипломат Л. Цегельський в своєму щоденнику «Діло» назвав Андрея Шептицького ворогом української громади, який «марно сіє сумніви». Проте, як людина духовна і набожна митрополит Андрей Шептицький не міг поступити по іншому, оскільки представники духовництва не можуть та і не мають права благословляти та дозволяти вбивство людей.

Під час Першої світової війни Андрей Шептицький вимушено мусів зайняти таку позицію, яка була б позитивною для української нації в політичній площині. В цьому контексті його турбувала можливість насильного приєднання земель Галичини до складу царської росії.

Сильна і міцна Україна, згідно позиції Андрея Шептицького, має протиставити себе росії, власне на мовному, культурному та ментальному рівнях і саме така держава може бути для Австрії (згідно поглядів митрополита) надійним і вірним союзником. Щоб стати сильними Шептицький пропонує реформувати 3-ри важливі державно-соціальні структура, а це – право, військо, церкву.

Цікавою є думка Андрея Шептицького про те, що цілковито здобути перемогу над росією, українці зможуть тільки тоді, коли військова організація на теренах України буде ґрунтуватися на військових традиціях українського козацтва, а нову Українську державу, нове українське військо «очолить гетьман, призначений цісарем». Отже, згідно позиції Андрея Шептицького, апелювання до Гетьманської козацької України, відновлення козацьких військових традицій, традицій Запорізької Січі має об'єднати українців по обидва береги Дніпра.

Іншою важливою умовою відновлення українських національних цінностей, згідно переконання Андрея Шептицького, є рідна українська мова,

українські терміни: «Український національний характер мусить бути висловлений в назвах офіцерів: отаман, осавул, сотник, як також в їхніх уніформах і, наскільки це можливе, в мові військової команди...» [49, с. 191]. Таким чином, відновлення історичних козацьких традицій, в певній мірі модернізація устрою Запорозької Січі, згідно позиції митрополита Андрея, мали би відновили національну історичну пам'ять українців, зміцнити національний дух українців, «спростували тезу росії про «малоросійську» народність як відгалуження від «великоросійської»» [57, с. 138].

Таким чином, підводячи підсумок, зазначимо – Андрей Шептицький, вважав, що формування сильної України держави гуртувалося на об'єднаній українській нації, на принципах релігійної єдності. При цьому всьому митрополит наголошував на тому, що історична місія Церкви, полягає в тому, щоб стати ключовою рушійною силою для українського державотворення, для національного єднання. Андрей Шептицький вказував, що церковно-релігійна діяльність несе в собі освітній і виховний вплив на громадян, на українців.

Головним обов'язком будь-якої держави в світі, на думку митрополита Шептицького було забезпечення високого, якісного рівня добробуту своїх власних громадян. Пріоритетним аспектом в сфері державної політики, на думку митрополита, має стати сфера соціально-релігійна, яка повинна черпати сили з матеріального й духовного рівня народів. Високо-якісного рівня державно-політичного життя України, за твердженням митрополита Шептицького, можна буде досягнути лише за умов рівних, рівноцінних відносин між церквою та державою, між державою і церковними організаціями.

Завше митрополит Андрей Шептицький відстоював та захищав бажання української нації відвоювати свою власну національну, незалежну, суверенну, соборну державу. При цьому всьому він наголошував, що майбутнє Української держави має бути надконфесійним – і як висновок:

вітчизняне державотворення має досягатися шляхом релігійної та політичної єдності українського народу.

2.2. Державотворча позиція на сторінках праць за авторством Андрея Шептицького

Митрополит Андрей Шептицький увійшов в історію України, не тільки добрезнаний церковний діяч, але і як відомий просвітитель, філософ та патріот своєї Батьківщини. Всі його праці розкривають питання реформування держави, церкви, людського світогляду.

Андрей Шептицький бажав і прагнув утвердження та зміцнення української нації, як такої, що здатна до звершення політичних змін. Задля розбудови Батьківщини ми повинні «активно працювати доносячи євангельські цінності до громади, бо коли бодай велика більшість громадян живе християнським життям і поступає по велінні християнських чеснот і коли нарід своїм життям і молитвою заслуговує на благословенство і поміч Неба, ті труднощі, що пов'язані з верховним проводом, розв'язуються корисно для загального життя...» [57, с. 140].

В той же час митрополит вказує на те, що в бездуховному суспільстві до керівництва стають хитрі і бездарні політики, що «приносять радше шкоду... бо замість дбати про загальне добро, вони шукають тільки заспокоєння свого власного самолюбства...» [60, с. 160].

На сторінках книги під назвою «Ідеалом нашого національного життя», що датується груднем 1941 року, митрополит звертає увагу на необхідність вивчення української національної ментальності, «адже актуальним є глибокий аналіз духовності нації, який може сприяти усуненню комплексу меншовартості...» [60, с. 161].

Митрополит Шептицький впевнений, що ретельний аналіз психологічних травм українського народу, аналіз української історії, а особливо сторінок історії голоду, війн «зміг би зцілити психіку українців,

повернувши їм самоповагу й усвідомлення того, що агресор, тиран не може бути благодійником і другом....» [60, с. 161]. В даному контексті мову Шептицький веде про росію і москвофільство.

Про важливість написання нових праць із етнопсихології митрополит Андрей Шептицький наголошує в декреті «Про єдність», який датується 10 червня 1943 р.: «...незвичайно мало, або й зовсім не маємо філософів, або моралістів, які досліджували б національну психіку...» [58, с. 190].

Отже, на думку митрополита Андрея Шептицького, праця психологів, філософів, істориків дала б нам свої позитивні плоди, оскільки саме через виховання, освіти, самоаналіз можна викреслити із свідомості української нації, українського народу гординю і комплекс меншовартості.

Варто підкреслити і те, що митрополит Шептицький у своїх працях завше зацентровував увагу пересічного читача на постійній роз'єднаності представників української національної еліти, а це в свою чергу завжди вело до міжособної боротьби, суперечок та захоплення чужинцями влади на теренах України у різні часові відтинки.

Потрібно наголосити і на тому, що митрополит з особливою ретельністю наголошував на руйнівному і негативному впливі політики тоталітарного Радянського Союзу щодо України, при цьому, зауважив, що твердо закарбувалося у національній психіці українців, те чого позбутися дуже важко: «Двадцять літ большевицького режиму знищило безліч елементів, може конечно потрібних до розбудови Батьківщини» [58, с. 111]. Фундамент, на якому розбудовувалися будь-які імперії, абсолютно протилежні тим демократичним принципам, які пропонував Андрей Шептицький.

Таким чином відзначимо, що національним ідеалом для митрополитом Шептицького стала держава, яка в своєму функціонуванні керується мудрою політикою керівника, який може свої особисті амбіції віддати у жертву заради розквіту власного народу, в атмосфері якого де панують християнська єдність та національний патріотизм. Проте такою свідомою може бути очільник лише у тій державі, більшість населення якої живе сповідуючи

євангельські закони, здобуває вищу освіту, відстоює виважену чітку громадянську позицію. Згідно поглядів Андрея Шептицького, коли поміняється свідомість більшої частини громадян, якісно іншою стане і влада, а в кінцевому результаті й рівень життя на теренах України.

Зазначимо і те, що надзвичайно велику роль в зміні суспільства митрополит Шептицький відводить духівництву, вчителям, громадським об'єднанням, які сприяють духовно-інтелектуальному розвитку кожної окремої особистості.

Митрополит стверджував, що важливими завданнями, які стоять перед свідомими освіченими громадянами – це формування надзвичайно сильної Української держави, яка в свою чергу ґрунтується на принципах релігійного єднання та соціальної солідарності. При цьому всьому Андрей Шептицький наголошує, що завдання Церкви, яка виступає в цьому процесі рушійною силою, полягає в національній консолідації. Церква, як стверджував митрополит, має надзвичайно великий освітній і виховний вплив на громадян.

Іншим ключовим завданням держави, на думку митрополита, є необхідність забезпечення максимального добробуту громадян, а пріоритетом в сфері державної політики, має стати сфера соціально-релігійна, через яку повинно відбуватися підвищення матеріального й духовного рівнів українського народу. Проте, кінцевий рівень державно-політичного життя досягається тільки в умовах паритетних відносин поміж безпосередньо церквою, церковними організаціями та державою.

Митрополит Андрей завжди відстоював бажання української нації створити свою власну незалежну, суверенну державу, при цьому підкреслив, що світле майбутнє українців, полягає в їх консолідації і надконфесійності.

Андрей Шептицький ще в 1914 році, на сторінках «Меморандуму до Австрійського уряду про майбутній устрій Української держави» запропонував свій авторський проект структурування Української держави. Митрополит підкреслював, що військова організація на теренах України має

базуватися на славетних традиціях запорозьких козаків. При цьому акцентувалася увага на тому, що опісля остаточної перемоги над росією Українську державу має очолити гетьман.

Шептицький завше говорив про європейські цінності, завжди засуджував російську ментальність. Він наголошував на необхідності відновлення моделі козацької держави, нехай і за тогочасної підтримки країни Австрії. А Україна в свою чергу могла відігравати для Австрії роль надійного союзника.

На сторінках «Спільного Пастирського послання до духовенства й вірних про завдання Церкви і народу в післявоєнний період» митрополит Андрей говорив про необхідність визнання світом українського народу як окремого та незалежного від російського народу та росії.

Також важливе місце в процесі українського державотворення митрополит Шептицький відводить, власне, проблемі виховання молодого покоління українців. Освіта була головною у вихованні, адже саме освічені українці можуть оволодіти актуальними громадсько-політичними знаннями та в кінцевому підсумку – могли б вибрати собі гідну владу – не випадково, а свідомо та обдуманно.

На сторінках своєї праці під назвою «Ідеалом нашого національного життя» митрополит Андрей зауважив, що державна влада в Україні має обороняти свободи й права громадян, думати про інтереси народу, писати і затверджувати справедливі закони на ґрунті релігійних законів християнства. Митрополит Андрей засуджував політичну систему, яка побудована на необмеженій свободі тільки однієї людини.

Також недоречним на рівні державному митрополит вважав однопартійну політичну систему, а от «національний шовінізм» він трактував як «явище засліплююче», таке, яке не дає оцінити прав і свобод інших громадян. Ще однією із ключових передумов становлення та розбудови Української держави, з точки зору митрополита являється національна

солідарність, що переконливо обґрунтована на сторінках пастирського послання під назвою «Не убий», яке датується 21 листопада 1942 року.

На завершення відзначимо, що великі надії в справі консолідації української нації митрополит Андрей Шептицький покладав на навчальні заклади освіти і на самих педагогів. Отож, сконсолідована освічена та вихована на християнській моралі українська нація розбудує та зробить сильнішою Українську державу, допоможе відокремитися від негативного впливу та гніту чужоземців.

РОЗДІЛ 3
КОНЦЕПЦІЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЦЕРКОВНО-ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ПОЗИЦІЇ
МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

3.1. Трагізм Другої світової війни для українського народу та погляди митрополита Андрея Шептицького щодо української державності

Наголосимо на тому, що Андрій Шептицький відзначився своєю патріотичною позицією і у роки Другої світової війни. Він, зокрема, мав надії щодо українських націоналістів, які боролися спершу супроти більшовиків, а із часом – супроти нацистів.

30 червня 1941 року в місті Львові було створено «Українську Національну Раду». Її очільником став митрополит Андрей Шептицький. З часу створення «Української Національної Ради» проголошено було створення «Української галицької армії» та «Західноукраїнської держави». Тоді: «митрополит лелієв думку про самостійну українську Державу і про об'єднану українську Церкву...» [20, с. 126].

Зауважимо, що опісля того, як армія Гітлера вигнала більшовиків із теренів Галичини, німецькі солдати сприймалася українцями (жителями Західних областей) як визволителі. В справі ліквідації КПРС – КПУ, комуністичної ідеології в цілому, митрополит щиро надіявся на підтримку вермахту.

Вже 5-го липня 1941 року Шептицький проголосив промову, адресовану вірянам. Він закликав їх до праці заради світлого майбутнього Української держави: «... німецька армія, як переможець зайняла вже майже цілий край, вітаємо із радістю та вдячністю. Усі, що почувуються Українцями та хочуть

працювати заради добробуту України, хай забудуть про які-небудь радянські партійні справи, нехай працюють в єдності і згоді над відбудовою нашого просвітнього, культурного, економічного життя» [20, с. 127].

Митрополит Андрей сподівався, що завдячуючи консолідації українців, їх відданості українським національним ідеалам, український народ за допомогою Адольфа Гітлера, буде в змозі побудувати соборну Україну. На думку митрополита, при такому розкладі кожен зможе робити все заради об'єднання та звільнення споконвічних українських земель і саме тоді «постане життєздатний, здоровий, могутній, державний організм, побудований жертвою життя одних, а муравельною працею, залізними зусиллями і трудами других...» [31, с. 12].

Зазначим і той факт, що 6 липня 1941 року постав Крайовий уряд, до складу якого увійшло двадцять шість міністрів, одинадцять із яких належали до лав ОУН. Також була створена так звана «Рада Сеньйорів», що брала на себе роль парламенту (пізніше – Українська Національна Рада). Керівником її було обрано митрополита Шептицького. Митрополит все ж таки сподівався відстояти право України на незалежність, бодай в рамках Німеччини. Та пізніше Шептицький мав великі розчарування із цього приводу. Гітлер 1 серпня 1941 року розпорядився про включення українських земель в склад «Польського генерал-губернаторства». Таким чином нацистська влада позбавили «Українську Національну Раду» вповноважень в політико-адміністративній площині.

Щоб захистити право українців, українського народу в цілому на свою державу вже в серпні місяці (14 числа) «Українська Національна Рада» виступила із заявою до нацистської влади у якій зацентувала увагу на історичній спадкоємності України від «Галицько-Волинського князівства, Центральної Ради і Директорії... а Українська Національна Рада є спадкоємницею історичної традиції Галицько-Волинської Держави з княжої доби... Українська Національна Рада проголосила Західно-Українську державу і творила українську галицьку армію...» [57, с. 151].

Андрей Шептицький немалі надії на подальше здобуття Україною своєї державної незалежності (в роки Другої світової війни) покладав на патріотично налаштованих українців, які входили до лав ОУН. Проте, наявність різних поглядів всередині «Організації українських націоналістів» стала прикритим розчаруванням для митрополита.

Митрополит Андрей хотів якось згладити непорозуміння та ворожнечу поміж бандерівцями і мельниківцями. В цьому аспекті Шептицький зауважив, що без внутрішньої національно-релігійної консолідації українців в лавах ОУН було неможливо досягти такої єдності, не можливо було протистояти зазіханню зовнішнього ворога.

Представники національно-свідомої української інтелігенція ще у квітні місяці 1942 року мали надії за сприяння німецької армії перемогти більшовицьку владу і створити власну Українську державу: «...розгром Москви та знищення дикого московського імперіалізму лежить в основі нашого змагу за свою національну волю й державність» [15, с. 120].

Проте вже у грудні місяці 1942 року надії українців на німців, як на добрих союзників в боротьбі супроти росії в прах розвіялися, адже хороше відношення фашистів до українців різко змінилося на тотальну агресію. Митрополит Андрей щиро переконався, що німецький фашизм абсолютно нічим не різнився від більшовизму. При всьому цьому Шептицький підкреслив, що ідеологія й політика Адольфа Гітлера повністю суперечила християнській моралі.

Армія Гітлерівців вважала завойовані українські землі як свої особисті колонії. Господарювання німців на теренах Західної України абсолютно нічим не відрізнялося від господарювання на теренах України радянських керманів. Така позиція спротиву Андрея Шептицького нацистському режиму наражали його на смерть, на небезпеку та можливі тортури. Проте, все це його не лякало. Для нього доля України була важливішою.

Все галицьке духовенство засудило дії німців щодо усунення українських солдатів від ведення активних військових дій, а це, на думку

митрополита, позбавляло український народ відстоювати українські національні інтереси взагалі.

Крім цього, у зверненні згадується факт включення території Галичини до Генерального губернаторства і передача Одеси разом з прилеглими територіями під управління Румунії, а це цілком суперечило ідеї об'єднання українських земель в одну країну й стало ще однією причиною розчарування митрополита політикою А. Гітлера. «Обставини, за яких це сталося, і режим, який був введений на цих українських територіях, дають підстави вважати, що йдеться про приєднання Галичини до Польщі, а Одеси до Румунії. Рішення такого роду зводить нанівець широко задумані наміри щодо нового ладу Європи» [28, с. 29]. Безперечно, така політична позиція А. Гітлера вкрай розчарувала А. Шептицького, зруйнувавши плани на відновлення України як великої, соборної держави.

Греко-католицькі єпископи висловили обурення тим, що в Центральній Україні населення позбавлене можливості культурно-національного розвитку, патріотична преса зазнає утисків, «забороняються традиційні культурні і просвітницькі об'єднання, закриваються школи, відбирається дозвіл на діяльність наукових інституцій і залишаються професорські кадри, мозок нації, без можливості наукової діяльності, навіть без засобів до життя. Такий стан речей викликає в українській громадськості велику тривогу про майбутнє національної культури» [7, с. 400], – говориться у «Листі митрополита Андрея Шептицького про християнський патріотизм». А. Шептицький та українські єпископи висловлюють занепокоєння тим, що попри те, що більшовицька система в Україні ліквідована «право на приватну власність, за яке вперто і ціною великих жертв боровся український народ, не відновлено. Колективні господарства, більшовицький засіб зробити українського селянина рабом, збереглися. Такий стан викликає серед населення упереджене ставлення, яке ні в якій мірі не є корисним для організації роботи та її ефективності» [57, с. 89].

Митрополит Шептицький засудив дії Адольфа Гітлера за недотримання ним політичних домовленостей. Йшла мова про захоплення німцями столиці України – міста Києва та заборону діяльності «Української Національної Ради» німецькою адміністрацією: «в тій мірі, в якій окуповуються українські території німецькими військами, у тій же мірі зменшуються можливості співпраці українського населення з німецькими установами. Замість того набирають значення антиукраїнські, а навіть антинімецькі фактори..., проте зараз знову відновлюють свій вплив...» [28, с. 30].

Митрополит робив спроби переконати німців, Адольфа Гітлера, щоб ті змінили своє ставлення до українців, щоб це ставлення було дружелюбним. Митрополит Андрей Шептицький стверджував, що до українців потрібно ставитися як до рівноправної європейської нації, адже український народ, як і інші народи цілком заслуговує на повноцінну повагу, адже за цих умов «український народ був би здатним чинити опір москві і був би готовим сам нести великий тягар, коли б мав певність того, що буде визнаватися і шануватися його право на життя та національний розвиток...» [28, с. 35].

Роки Другої світової війни розклали все на свої місця. Провід ОУН та католицьке духовенство, повністю розуміли, що у цій завзятій боротьбі за власну державну незалежність в них не має союзників. Вони переконалися, що з всіх сторін одні вороги, а це – гітлерівці, більшовики та польські шовіністи: «серед народних мас та в керівних колах в Україні панує велика стурбованість і страх за майбутнє нації...» [35, с. 8].

Як бачимо, позиція Андрея Шептицького щодо політики Адольфа Гітлера переконливо демонструє, що він ніколи не був симпатиком нацистів, як про це дуже часто стверджували радянська псевдоісторична наука, радянські історики.

Митрополит Андрей Шептицький дуже гостро засуджує німецьку ідеологію нацизму. Він відкрито говорив на рівні українського і світового суспільства про жахи злодіянь гітлерівців. Шептицький вказував на те, що німці дуже боялися об'єднання Церков на теренах України, оскільки така

обставина могла значно посилити українське військо ідеологічно. Гітлерівці бачили, що представники ОУН абсолютно зневірилися в добрих намірах нацистів та інтенсивно посилили із ними свою національно-визвольну боротьбу.

Шептицький говорив про владу німецького вождя, як про систему «обману, брехні, несправедливостей, грабунків, карикатури всіх ідей цивілізації і порядку. Ця система надмірного... зовсім божевільного національного шовінізму.... Куди ця система заведе нещасливу німецьку націю? Хіба тільки до такої дегенерації раси, якої історія людства ще не бачила. Не дай Боже, щоби у своєму падінні вони потягнули за собою ті частини Католицької Церкви, які не можуть не відчувати наслідків цього страшного впливу..» [35, с. 9].

Таким чином, Андрій Шептицький завжди відстоював національно-патріотичні сподівання українців. Андрій Шептицький головною метою своєї діяльності вважав побудову незалежної, соборної Української держави. Зауважимо, що ставка на німців, як на союзників в цих намірах мала ситуативний вибір.

Митрополиту Андрей завжди засуджував німецький шовінізм, який призводив до асиміляції українського та інших народів. Андрій Шептицький відкрито засуджував політику Адольфа Гітлера на сторінках багатьох документів, до прикладу таких, як:

- «Листи до Генріха Гімлера, датований лютим місяцем 1942 року;
- послання «Не убий», що датується 21 листопада 1942 роком [18];
- «Лист до Адольфа Гітлера», датований 14 січня 1942 роком;
- «Лист до Папи Пія XII» датований 29 – 31 серпням 1942 роком [31].

Як представник і очільник Української греко-католицької церкви, як один із очільників католицької Церкви у Європі, Шептицький не боячись відкрито засуджував нацизм. Цим самим він продемонстрував власну, особисту готовність до самопожертви задля блага української нації.

3.2. Висвітлення митрополитом Андреем Шептицьким ролі релігії і Церква, християнської моралі у процесі українського державотворення та національного єднання українців

Ідеологія взаєморозуміння та співпраці між християнами різноманітних конфесій займала, зокрема далеко не останнє місце в світогляді митрополита Андрея Шептицького. Зближення Церков відобразилось у ранніх посланнях митрополита:

- По-перше: у пастирському посланні під назвою «Наша Програма», що датується 2 серпня 1899 роком;
- По-друге: посланні «Про Церкву», що датується 27 січня 1901 роком тощо;

Варто відзначити і те, що на початках католицької діяльності митрополит бачив і розумів гостру нестачу вихованих й освічених кадрів, котрі б працювали на благо зближення Східної і Західної християнських Церков. Тому Андрей Шептицький робить рішучі кроки аби усунути таку проблему, а саме – він направляє на навчання талановитих і обдарованих семінаристів в самі кращі релігійні заклади Європи.

Варто сказати і те, що 16 грудня 1923 року із метою підготувати галицьке духовенство до місійної праці на території Східної України Шептицький засновує «Богословсько-Наукове Товариство». На наукових сесіях «Товариства» (які відбувалися до 1939 року), було заслухано двадцять п'ять доповідей, більшість із яких носила екуменічне змістове навантаження.

Вже на поч. ХХ століття на теренах Східної і Південної України, які перебували під владою російської імперії, дуже активно почала діяти і вести пропагандистську діяльність московська православна церква, яка щосили прагнула знищити Греко-католицьку Церкву та греко-католицьку віру серед українського середовища. Це не залишило байдужим митрополита Андрея, котрий вже 9 вересня 1914 року у Успенській церкві, під час своєї проповіді хотів «налаштувати» уніатів на виважене, толерантне ставлення до

московських «релігійних пропагандистів»: «У них відправа така сама, як у нас, вони називають себе «православні» і ми «православні». Наше православ'є є церковне, їх православ'є державне... вони опирають своє православ'є на державній силі, ми черпаємо ту силу в єдності зі Святою Католицькою Церквою...» [1, с. 27]. На завершення митрополит Андрей наголосив в цій промові на тому, що греко-католики могли б надати православним (московського патріархату) єдність із «Вселенською Церквою через об'єднання».

Погляди митрополита Андрея на церкву та релігійне життя досить таки роздратовували московську владу. Думки, позиція Шептицького, які закликали до християнського терпіння були оцінені російською владою, як протест, повстання супроти існуючого порядку. Як результат – митрополита заарештували.

Російський царат ґрунтувався на абсолютному підпорядкуванні Церкви державній владі, а отже російська державна ідеологія насаджувала населенню ідеї, вигідні російській керівній верхівці, а отже будь-яка альтернатива російській православній церкві дуже лякала владу, а ідея взаєморозуміння та співпраці поміж християнами різноманітних конфесій сприймалися московією як вияв ідеологічно ворожого злочину.

Варто сказати і те, що опісля повалу російського царату, стан справ по відношенні до церкви, або ж об'єднання церков не зазнав суттєвих змін. Так, більшовицька влада, чітко дотримувалися тієї державної лінії, яка існувала до цього: «церкви, котрі залишилися, мали функціонувати в інтересах нової держави – СРСР, а священники нерідко, як з'ясувалося згодом, були агентами НКВС» [57, с. 92]. Таким чином, можливості впровадження ідеї взаєморозуміння та співпраці поміж християнами різноманітних конфесій у окупованих більшовиками українських землях не було: «комунізм – це смертельна небезпека для Церкви як такої – і Православної, і Католицької» [57, с. 93].

На шляху до своєї мрії – утворення єдиної української Церкви, Шептицький скеровував свої сили в 2-х напрямках:

- вибудовував діалог із українськими православними архієреями;
- вибудовував діалог із Ватиканом.

Проте тогочасні історичні обставини, в умовах яких протягом століть перебував український народ, були доволі поганими. Так, наприклад, Друга світова війна дуже різко загострила національні, релігійні, політичні суперечності, що також стало перепорою в прагненні об'єднання Церков. Із цього приводу митрополит підкреслив: «Український нарід через довгі століття належав до різних держав, був розділений різними культурами. Бог дав йому землю, що лежить на пограниччі двох культур взаємно собі противних, майже собі ворожих: східньої і західньої...» [58, с. 101].

На початку Другої світової війни митрополит Шептицький дуже швидко впевнився у тому, що Третій Рейх, який представляв окупаційну владу на землях України ніяк не дасть можливості реалізувати унійну акцію в своєму повному обсязі. Німці, як і радянські комуністи тотально заборонили благодійну діяльність греко-католицьких вірян та священнослужителів, а багато із них зазнали утисків і репресії – їх було заарештовано і в своїй більшості страчено. Таким чином, розпочинаючи із кін. 1941 року, діяльність митрополита Андрея із розповсюдження ідеї взаєморозуміння та співпраці поміж християнами різноманітних конфесій обмежилася виключно теренами України. Всі свої сили Андрей Шептицький скеровує на зближення, а із часом – і на об'єднання української греко-католицької та православної громад.

Отже, галичани, що належали до греко-католицького обряду чітко себе ідентифікували із українською нацією. Ідеологія взаєморозуміння та співпраці поміж християнами різноманітних конфесій, ідеологія єдності Церков була для митрополита Шептицького дуже важливою. Варто наголосити, що за неї він готовий був віддати своє власне життя, про що він часто говорив в своїх церковних проповідях.

На превеликий жаль, Андрею Шептицькому так і не вдалося втілити в життя свою мрію. Однак, зроблені ним просвітницькі кроки не були марними, адже вмотивували важливість об'єднання греко-католиків і православних заради утворення соборної унітарної України із сильної нацією, де кожен буде впевнений в своєму щасливому майбутньому.

РОЗДІЛ 4

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Станом на зараз ключовою метою викладання предмету історії в школі являється формування серед учнів національно-патріотичних настроїв, адже виходячи із сьогодення, із обставин в яких опинилася Україна в війні із росією, питання патріотизму є надзвичайно актуальним.

До завдань, які постають із вищевказаної мети варто віднести:

- сприяння зростання поміж молодого покоління українців активної участі у громадсько-політичному житті суспільства;
- формування й зміцнення громадянської позиції в учнівському середовищі;
- вивчення й закріплення ґрунтовних знань учнів про історичне минуле своєї Батьківщини, свого народу, свого краю;
- виховання серед учнів глибокої поваги до легендарних постатей української історії, культури, освіти, релігії;
- виховання серед учнів глибокої поваги до легендарних постатей сучасної України, зокрема до учасників АТО, учасників бойових дій російсько-української війни, до всіх тих, хто відстоює демократичні принципи нашої держави.

Варто відзначити і те, що під час проведення уроків в школі, вчителеві варто сприяти розвитку в учнів аналітичного й критичного мислення, глибокого аналізу, творчих задатків. Виходячи із зазначеного, шкільні уроки історії повинні допомогти молодій генерації окреслити причинно-наслідкові зв'язки в контексті історичного процесу та сприяти уникненню повторення важких помилок минулого заради постання вже цілком нової історії України.

Історичні джерела, які були опрацьовані на сторінках дипломної роботи можна буде використати при тематичному плануванні уроків з історії України в

рамках 10-го класу. На уроці з історії України пропонована тема належить до розділу «Західноукраїнські землі в міжвоєнний період». Будучи більш конкретним – тема дипломної роботи лягає в площину теми шкільного уроку «Політика влади щодо церкви в УСРР протягом 20-х – 30-х рр. ХХ ст.».

Є доцільним аналіз наступних термінів для вивчення й закріплення теми пропонованого уроку:

- «тоталітаризм – система державно-політичної влади, яка регламентує усі суспільні та приватні сфери життя людини-громадянина і не визнає автономії від держави таких недержавних сфер людської діяльності як економіка і господарство, культура, виховання, релігія»;

- «радянська пропаганда – державна пропаганда комуністичної ідеології, способу життя та політики монопольної влади КПРС в СРСР та її експансії в усьому світі»;

- «атеїзм, як світогляд, що заперечує релігію, не будучи формально проголошеним в СРСР елементом державної ідеології, активно підтримувався партійними і державними органами до 1988 року, коли сталася політична і ідеологічна лібералізація режиму, а також святкувалося Тисячоліття хрещення Русі»;

- «опозиція – протиставлення одних поглядів чи дій у політиці іншим, партія або група, що виступає врозрив з думкою більшості або з панівною думкою і висуває альтернативну політику, інший спосіб вирішення проблем»;

- «Українська греко-католицька церква (УГКЦ) – християнська церква, найбільша католицька церква в Україні. Одна із 23-х східних католицьких церков свого права. Перебуває у сопричасті з Папою Римським й католицькою церквою та зберігає візантійську літургійну традицію»;

- «Катакомбна церква» – термін, що виник за доби СРСР і яким стали позначати різні церковні течії, об'єднані неприйняттям більшовизму, а також поступок більшовицькій владі з боку керівництва РПЦ. Відноситься до УГКЦ. Після катакомбного періоду (1946 – 1989 рр.) УГКЦ відновила й примножила свою структуру і на сьогодні є найбільшою східною католицькою церквою у

світі».

Зауважимо і те, що цілі навчання історії постійно змінювались на різних часових етапах становлення та розвитку вітчизняної школи. Ці цілі відображають ті політичні, соціально-економічні, релігійні, культурні зміни, які проходили в суспільстві у певний історичний час. Проте, формування патріотичної складової під час виховання учнівської молоді є найбільш актуальним. Вивчаючи тему «Політика влади щодо церкви в УСРР протягом 20-х – 30-х рр. ХХ ст.» учні ознайомлюються з видатними, легендарними постатями Української Церкви, зокрема із митрополитом Андреем Шептицьким. Вивчаючи його державотворчу позицію та патріотичну діяльність, осмислюючи моральний і соціальний досвід українського народу минулих поколінь у контексті історичного процесу, в учнів зростає рівень національної ідентичності й почуття власної національної гідності.

Вивчення постаті митрополита Андрея Шептицького допоможе учням виховувати в собі почуття відповідальності за вірний і правильний особистий життєвий вибір, допоможе їм сформувати християнські цінності тощо.

Мета проведення пропонованого уроку – допомогти учням більш ширше та всесторонньо пізнати історію релігії українського народу, історію Української греко-католицької церкви; вивчити життя митрополита Андрея Шептицького; розкрити його багатогранне служіння людям (українцям) і церкві; сприяти духовному піднесенню учнівської молоді; розвивати творчий підхід до виконання як групових так і індивідуальних завдань.

Власне, історичний компонент в процесі шкільного навчання забезпечує:

- по-перше: одержання й засвоєння системних знань про ключові явища, події, тенденції історичного минулого України;
- по-друге: розвиток зацікавленості учнів до історичних подій, історії (в цілому) як навчального предмету та як сфери знань;
- по-третє: формування власних освітніх запитів учнів та їх задоволення;

- по-четверте: ознайомлення учнівської молоді із культурними й духовними цінностями та із надбанням української нації;

- По- п'яте: виявлення, доцільний відбір різноманітних видів історичних джерел, під час пошуку інформації про минуле українського народу. Тут мова йде про візуальні джерела, текстові джерела, усні джерела, артефакти.

- По- шосте: уміння демонструвати системні, структуровані знання по історії із використанням термінології, понятійного апарату;

- По-сьоме: вміння аргументовано, виражено розглядати і вивчати суперечливі, дискусійні теми.

Підхід до оновлення змісту шкільного навчання на шляху вивчення історії та суспільствознавчих предметів в цілому, ґрунтується на поєднанні вимог та здобутків педагогічної науки, історичної науки, в основі яких лежать наступні принципи:

- альтернативно-проблемний, який передбачає вивчення учнями історичних явищ і подій із різними інтерпретаціями й використанням при цьому різних видів історичних джерел;

- загальнонауковий, який передбачає ознайомлення учнів із об'єктивними й достовірними історичними фактами, їхньою інтерпретацією із подальшою метою створення цілісного наукового світогляду;

- генералізуючий, який передбачає виділення в навчальному шкільному матеріалі найважливішого. Також даний принцип допомагає учням окреслити ключові моменти в відповідний історичний час;

- конкретно-історичний, який передбачає бачення учнями явищ і подій в межах відповідного історичного місця, часу, певних обставин в контексті – від причин до наслідків;

- ціннісний, який передбачає привиття учням морально-етичних, загальнолюдських цінностей і на їхній основі допомагає учням виробити особисту систему оцінювання історичних постатей, подій, явищ;

- системний, який передбачає поєднання культурно-антропологічного, цивілізаційного і інших аспектів на шляху вивчення

учнями історії, передбачає і міжпредметну інтегрованість шкільної освіти в контексті вивчення історичного процесу;

- світський, який передбачає ознайомлення учнів із сторінками історії різноманітних релігій;

- полікультурний, який опирається в закріпленні знань учнів на органічному поєднанні традицій, культури, історії, мови, звичаїв, що забезпечують спадкоємність багатьох поколінь українського народу тощо;

Вивчення шкільного предмету з історії України має сформувати у учнівському середовищі ряд наступних предметних компетенцій, а саме:

- хронологічну компетенцію, що передбачає вміння учнівської молоді впевнено орієнтуватися у історичному часі;

- інформаційну компетенцію, що передбачає вміння учнівської молоді працювати із історичними джерелами;

- мовленнєву компетенцію, що передбачає вміння учнівської молоді будувати письмові та усні висловлювання стосовно історичних явищ й подій;

- аксіологічну, що передбачає вміння учнів надавати оцінку історичному процесу та розвитку;

- логічну, що передбачає вміння учнів пояснювати, аналізувати, трактувати історичні факти, формулювати свої думки та погляди в історичному контексті.

Шкільний урок з історії України являється формою організації навчальної роботи у рамках школи, забезпечує принципи неперервності й послідовності подання шкільного матеріалу.

До популярних традиційних уроків з історії належать наступні: 1) комбінований урок; 2) урок засвоєння нових історичних знань; 3) урок корекції навичок; 4) урок формування умінь; 5) урок застосування умінь, знань, навичок; 6) урок систематизації умінь, знань.

Варто відзначити, що форма уроку визначається методами його проведення та способами організації.

Теперішні педагоги чим раз то все більше звертаються до інтерактивних методів навчання. Саме такі методи значно покращують сприйняття й вивчення навчального матеріалу школярами. Властивістю застосування вказаних методів у навчанні є те, що всі школярі, незважаючи на їх зацікавленість темою уроку, або ж загальний рівень знань з історії, являються залученими до навчального процесу.

На відміну від лекційного читання та бесіди, які застосовуються під час традиційного уроку, інтерактивний ж урок має на меті формування у учнівському середовищі аналітичного й критичного мислення. Інтерактивний урок допомагає краще аналізувати і виділяти причинно-наслідкові зв'язки.

Так, до методів інтерактивного навчання, які можна використати під час проведення уроку із історії варто назвати:

– «Робота в парах/міні групах». Власне такий метод допомагає учневі скористатися своїми сильними сторонами, навіть якщо цей учень не проявляє здібності до навчання. Також даний метод відкриває можливість підтримки проявлених лідерських якостей в колі сильних учнів;

– «Акваріум», «Карусель». Пропоновані методи дадуть можливість школярам вести спостереження за активністю в роботі своїх однокласників, Пропоновані методи дають можливість доповнювати під час відповідей однокласників, дають можливість обмінюватися інформацією. Використовуючи ці методи, можна вивчати інформацію про місце митрополита Андрея Шептицького в українському національному відродженні;

– «Мозковий штурм». Цей метод сприяє швидкому критичному мисленню учнів, «за допомогою генерації миттєвих ідей» формується нестандартна картина історичного минулого. При використанні вказаного методу можна сформулювати питання для генерації в учнів ідей: «Що було б, якби українці не чинили супротиву атеїстичній політиці Радянського Союзу?», Надайте оцінку меценатській діяльності Шептицького щодо підтримки дітей, що осиротіли впродовж війни?.

– «Рольова гра». Цей метод дасть змогу школярам увійти в образ тієї персони, яка проживала в історичного минулого.

– «Дискусія». Застосування цього методу дає можливість учням висловити різні точки зору школярів, під час вивчення теми «Політика влади щодо церкви в УСРР протягом 20-х – 30-х рр. ХХ ст.». Під час такого виду заняття можна формулювати учням наступні завдання: «Назвіть позитивні і негативні сторони у українсько-польських відносинах в міжвоєнний період та в роки Другої світової війни»; «Окресліть сутністність атеїстичної політики радянської влади на теренах УРСР». Під час обговорення, школярі проаналізують державницьку позицію Митрополита Шептицького, який стояв на сторожі українських національних інтересів, адже радянська влада прагнула абсолютно повністю ліквідувати духовність, українську мову, українську історичну й культурну національну ідентичність українців.

– «Прес». Даний метод дає можливість стислому викладу інформації, формує лаконічність відповідей учнів, а це, в свою чергу, значно полегшує роботу для учнів із низькою мотивацією до навчання. Шаблонні початкові слова цього методу є такими: «я вважаю...; тому що...; згідно моєї позиції...».

– «Судове засідання». Цей метод підходить не так для уроку з історії України, як більше для уроку правознавства, адже може допомогти розглянути нормативно-правові засади суспільства, зокрема право будь-якої людини на вибір релігії, на свободу віросповідання тощо. На прикладі влади комуністів та фашистів учні можуть побачити як відбувалися порушення прав людини в Україні в період, що вивчається.

«Урок застосування вмінь і знань» можна проводити у вигляді лабораторно-практичних занять, семінару, дебатів тощо.

«Урок узагальнення та систематизації» варто проводити в формі прес-конференції, брифінгу тощо.

«Урок контролю і корекції знань» проводять у формі вікторини, аукціону, брейн-ринг, турніру, конкурсу.

Варто зазначити, що різноманітність форм уроку – це є одна із умов підвищення рівня якості навчання, розвитку учнівської зацікавленості до історії України.

Так, деякі форми уроку носять класичний характер, інші ж (з застосуванням інтерактивних методів) все більше набувають популярності, з поміж них можемо виділити наступні:

– По-перше: урок в формі ігор та змагань: турнір, конкурс, естафета, вікторина, дуель, кросворд;

– По-друге: урок, що ґрунтується на аналізі першоджерел, репортажі, інтерв'ю, а це – уроки-наукові дослідження, уроки-експедиційні дослідження;

– По-третє: урок, проведення якого відбувається в формі спілкування: діалог, регламентована дискусія, прес-конференція, телеміст;

– По-четверте: урок, що ґрунтується на імітації діяльності організацій, органів (зокрема правоохоронних) та установ (зокрема судових) та ін.

– По-п'яте: урок, що ґрунтується на театралізованих діях: концерти, спектаклі;

– По-шосте: урок-подорож: сюди входять віртуальні екскурсії, краєзнавчі екскурсії тощо.

Отже, використання інтерактивних методів на шкільних уроках історії України сприяє підвищенню зацікавленості учнів темою «Політика влади щодо церкви в УСРР протягом 20-х – 30-х рр. ХХ ст.», сприяє більш кращому засвоєнню інформації, що подається під час навчального процесу, сприяє формування в учнів інформаційної компетентності. Все це, в своїй сукупності, сприятиме розвитку аналітичного мислення учнів та залучить їх до активної роботи в класі.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що митрополит Андрей Шептицький на своєму життєвому шляху мав чітку громадянську, патріотичну позицію. Він був поміркованим дипломатом, об'єктивно оцінював тогочасні історичні обставини, відношення інших іноземних держав, щодо їх впливу на Україну та життя українського народу в цілому.

Проаналізована джерельна база, різноманітні документи уможливили простеження еволюції державотворчих позицій Андрея Шептицького, бачення митрополита не лише як видатного духівника, діяча Церкви, але і як політичного діяча, який міг робити важливі кроки, приймати компромісні рішення задля добробуту українців.

Андрей Шептицький в своїх вчинках і діяльності базувався на європейських цінностях, критикував «російський дух». Варто сказати і те, що митрополит вже опісля завершення Першої світової війни висував ідеї відновлення на теренах України справжньої козацької держави. Митрополит засуджував прояви нацизму, комунізму, російського шовінізму, пропагував християнську мораль та християнські цінності.

Встановлено, що Андрей Шептицький зацентрував увагу на неможливості зміни державного устрою, не змінивши, при цьому всьому, інтелектуальних, гуманних норм життя всього населення.

Митрополит став фундатором світоглядної моделі щасливого буття суспільства, фундаментом якої мали стати міцна родина, різноманітні громадські об'єднання, метою яких мав стати розвиток моральних і інтелектуальних граней особистості. Через дотримання євангельських заповідей, на думку митрополита, відбувається самореалізація людини.

Єдність устремлінь всього українського народу, згідно позиції Андрея Шептицького, мали б усунути розрізненість за релігійною, крайовою чи територіальною ознакою. Такі передумови ошчасливили б життя громадян в державі в цілому.

Митрополит зацентрував увагу світового товариства на необхідності визнати Україну незалежною від Росії, український народ визнати окремим та незалежним від народу російського. Андрей Шептицький наголошував на важливості панування християнської демократії. Згідно його тлумачень, власне, християнська демократія могла забезпечити мирне співіснування, щастя та добробут всіх.

Митрополит Андрей вважав за необхідне вивчати інтереси громадян, досліджувати умови життя українців задля формування правильного бачення потреб народу й усвідомлення того, які суспільні інституції та закони найкраще відповідають тогочасним потребам населення. В той же час, він осуджував нехристиянську демократію, що ґрунтується на ідеях соціалізму. Важливою передумовою створення й розбудови України як держави, згідно позиції митрополита, була національна єдність.

Щодо державного устрою, засуджував однопартійні державні режими. Національний шовінізм теж засуджувався митрополитом, як таке явище, що сліпить людину та не дає можливості бачити свободи інших людей.

Андрей Шептицький наголошував на важливості проведення референдумів, проведення виборів. Говорив про обов'язки державної влади перед усім народом. Андрей Шептицький акцентував увагу на необхідності встановлення тих законів, які не суперечать християнським догмам, наполягав на збереженні свобод та прав всіх громадян. Такі погляди митрополита вказують на його демократизм, державницьку позицію, знання та аналіз історичного минулого України.

Згідно висловлювань митрополита щодо устрою Української держави, чільне місце має займати і автономія об'єднаних громад. Ці ідеї є актуальними і в житті сучасного суспільства при реформуванні адміністративно-територіального устрою української держави.

Свою увагу митрополит приділяв питанню реформування світоглядних, політичних систем, а особливо – виховання громадянина на патріотичних засадах. Митрополит Андрей бажав утвердження українського народу,

української нації як такої, що може «побудувати» позитивний сценарій політичних змін майбутнього, як нації доволі цілісної, об'єднаної і сильної.

Аргументовано, що така позиція Шептицького щодо українського державного устрою була в той час досить важливою для тогочасних громадських діячів, тогочасних політиків. Так, наприклад, Шептицький вступав в словесний діалог із такими громадсько-політичними діячами, як: Т. Омельченк, М. Дзерович, А. Волошин, М. Кибальчич, Г. Микитей, В. Кубійович, М. Тишкевич.

Весь час митрополит наголошував, що державна влада повинна активно дбати про інтереси всього народу. Вона має оберігати права людини, встановлювати, демократичні, справедливі державні закони. Державна влада має із повагою ставитися до гідності кожного українця, не провадити політику терору. Великі надії митрополит покладав на консолідацію української нації, як основу її розвитку. Держава має вести таку політику, яка б скеровувалася на виховання і підняття рівня національної свідомості та патріотичного духу. В цьому аспекті митрополит покладав надії на освіту, освітні і навчальні заклади, на самих, власне, педагогів.

На сторінках дипломної роботи, розкрито погляди митрополита Андрея Шептицького на взаємозалежність українського національного відродження із відродженням Соборної Української Церкви. Також митрополит говорив про доцільність в об'єднанні Української православної церкви з Українською греко-католицькою церквою. В подальшому на цьому шляху визначив можливість створення Українського Київського Патріархату, з православним ієрархом на чолі. Київський Патріархат, згідно його поглядів, мав підпорядковуватися Папі Римському.

Згідно позиції митрополита Шептицького, окреслене церковне єднання, підсилить, зміцнить українську націю, український народ, зробить українців більш згуртованішими, сильнішими. Така національна єдність посприє уникненню чужоземного впливу. Митрополит акцентував на необхідності від'єднання Української православної церкви від православної церкви

Московського патріархату, яка завше була рупором антиукраїнської пропаганди.

Якщо говорити про Греко-католицьку церкву, то тут, згідно позиції митрополита Андрея Шептицького, українська культура, мова виступають тими факторами, які вирізняють українців від їх сусідів, зокрема як західних так і східних. Говорячи даліше про Українську греко-католицьку церкву, Шептицький переконував, що власне, саме вона має стати зв'язуючою ланкою поміж православ'ям і католицизмом, між східним та західним світом в цілому. Але для того, щоб Українська греко-католицька церква мала змогу виконувати цю об'єднуючу місію, вона зазнала деяких позитивних змін. Тому, на життєвому шляху митрополита були поєднані два напрямки:

- боротьба задля збереження греко-католицького церковного обряду;
- намагання поширити католицькі ідеї не тільки на теренах Заходу, але і на теренах Сходу.

Встановлено, що митрополит Андрей Шептицький завше займав критичну позицію щодо комуністичної пропаганди, політики комуністів в цілому. Митрополит весь час застерігав українців про небезпеку гасел більшовизму.

Андрей Шептицький назвав чітко причини голоду на теренах Східної України. Ці причини, згідно його слів крилися в безчинстві комуністів. Так, митрополит в «Листі до Голови ЦК КП(б)У М. Хрущова» оголосив протест проти хвилі арештів греко-католицьких священників. Він вимагав від Микити Хрущова, щоб той звільнив арештованих духівників та зупинив ведення судових процесів.

Митрополит різко піддавав критиці політику колективізації, що стала так би мовити рабством для українських селян. Митрополит наголошував на ненависті більшовиків до українськості, адже імперські настрої радянських політиків викорінювали українську ментальність.

Митрополит порівнює капіталізм та комунізм, наголошуючи, що ці дві суспільно-політичні формації являються надзвичайно близькими та

подібними. На думку митрополита, в рамках Радянського Союзу, політика більшовизму щодо українців проходила під завуальованою ідеєю «рівності всіх народів», а в дійсності сконцентровувала владу в руках більшовицького вождя, однієї партії більшовиків, які грабували народ та простий люд, а отже, в підсумку Шептицький стверджує, що політичний курс більшовиків перечить українській національній ментальності.

Андрей Шептицький попереджав всю Європу про небезпеку і негативні наслідки для народу політики більшовизму, адже, власне ця ідеологія, ґрунтувалася на жорсткій диктатурі. В такий спосіб, митрополит хотів попередити та убезпечити українців про брехливість гасел комуністів, хотів убезпечити народ від можливості спокуси ідеями марксизму.

Аналізуючи пастирські послання митрополита про ідеологічні засади більшовизму, робимо доволі точний і аргументований висновок – принципи організації влади, політики колишньої москви успадковані сучасними політиками російської федерації. Як бачимо, позмінювалися назви партій, гасла, проте підхід до населенням залишився той самий, він продовжує будуватися на брехні в ЗМІ, на брехливих «солодких обіцянках», якими завше рясніла агітація комуністів, на викривленні фактів, пропаганді «русского мира», зомбуванні людини, переслідуванні інакомислячих. Ідеологія комуністів міцно вкоренилася на теренах сучасної росії, зрослася із олігархією та перейшла в площину вже нової диктатури олігархічно-шовіністичної.

Досліджено, що митрополит Андрей Шептицький вбачав у християнській моралі ту силу, яка спроможна зупинити і подолати зло. Віра та Церква, згідно позиції митрополита мали навернути громадян у русло моралі, доброти, гідності. Віра та Церква завжди рятувати народ від рабства та деградації, давала правильні життєві орієнтири.

Якщо згадати про відносини українського та польського народів, то варто зазначити що митрополит Шептицький намагався викоринити взаємну ворожнечу між поляками і українцями. В цьому контексті мова йде про

українсько-польські стосунки в період війни 1918 – 1919 років, 1930-х років, і в умовах окупації німцями українських й польських територій. Ці нелегкі роки характеризуються взаємною ненавистю, братовбивчими сутичками.

Митрополит Андрей завжди різко із критикою реагував на політику полонізації, політику польського шовінізму, польську політику асиміляції та гноблення українців. Митрополит засуджував дії польського війська та жандармерії супроти українського населення. Проте, в той же час, Андрей Шептицький, в умовах складної ситуації, був переконаний в необхідності дотримуватися християнських законів як представниками українськи радикальних націоналістів так і польських шовіністів.

Митрополит засудив знуцання польського уряду над українцями Волині і Холмщини, коли в 1938 р., поляки, з метою агресивної асиміляції українців, сплановано руйнували українські православні храми.

В двох посланнях: «Про переслідування на Холмщині»; «Пастирське послання в справі переслідування Церкви на Холмщині» Шептицький засудив дії поляків, спрямовані на руйнування на території Підляшшя, Холмщини православних храмів. На сторінках зазначених пастирських послань А. Шептицький окреслив свої погляди та переконання.

Митрополит часто звертався до українських греко-католиків із Галичини. Він просив їх виявляти громадянську зрілість, виявляти свою позицію, опір, активно надавати критичну оцінку діяльності польського уряду.

Митрополит Андрей наголошував на всякій підтримці православних українців, які, на його думку, мають своє право на вільне віросповідання. При цьому він вважав, що Українська греко-католицька церква не є причетною то жорстокого «окатоличення» та грабунку православних храмів Волині й Холмщини. Шептицький з гідністю ставився як до католиків українців, так і до православних українців. Для нього, як для гідного сина української нації, щастя і добробут українців не вимірюється їхньою конфесією.

Говорячи про більш пізніший час, а саме період Другої світової війни, митрополит Андрей Шептицький навів жахливі речі – це факти польського знущання над українським населенням, які отримали в історії назву «пацифікація». На сторінках листів Андрея Шептицького до римо-католицького архієпископа Болеслава Твардовського описана тогочасна суспільно-політична ситуація на теренах України. Текст зазначених листів несе велику історичну цінність, адже саме він дає можливість простежити національно-патріотичну позицію Андрея Шептицького, побачити і зрозуміти його прагнення та переконання. Листи Шептицького до римо-католицького архієпископа Болеслава Твардовського характеризують митрополита як українця, якого болить доля української нації і який хвилюється за добробут своїх співвітчизників.

Шептицький завше був стійким в своїх національно-патріотичних переконаннях, а особливо в часи Другої світової війни. Саме в цей час прослідковується еволюція державницького світобачення митрополита. Для нього важливою метою стала діяльність у напрямку створення незалежної Української держави.

Андрей Шептицький був впевнений, що ідеологія нацистів нічим не відрізняється від ідеології більшовиків. Він зауважив, що обидві прагнуть знищити українську націю. Митрополит категорично засудив нацистську диктатуру, адже вона цілковито суперечила та перекреслювала християнській моралі. Нацизм, як і комунізм, за поглядами А. Шептицького сповідує вбивства, терор, національну нетерпимість, переслідування мирних людей.

Історії відомий лист Шептицького до Адольфа Гітлера в співавторстві із греко-католицькими єпископами. Духівники хотіли переконати нацистський уряд в недоцільності та помилковості жорстокого відношення німців до українців.

В листі Андрея Шептицького, адресованому Папі Пію XII розкривається весь спектр злочинів гітлерівців на окупованій українській території. Шептицький демонструє розчарування українців Галичини політикою

Адольфа Гітлера. Шептицький абсолютно ніколи не підтримував нацистів, не був прихильником їхньої політичної системи, а навпаки – завше відстоював національні інтереси українців, відстоював їхні права та свободи та прагнув вберегти їх від звірств та нелюдності німецької армії.

Таким чином, підведемо тезисно підсумки дослідження:

- вболівання митрополита Андрея Шептицького за долю українського народу характеризують його як українського патріота;

- моделі державотворення митрополита Андрея Шептицького говорять про його досить таки велику обізнаність із працями європейських істориків, політиків та дають йому характеристику компетентного політичного діяча.

- державотворчі напрацювання митрополита можуть бути корисними багатьом політикам сучасності для окреслення вже нових політичних концепцій;

- запропоноване митрополитом Андреем Шептицьким об'єднання Української православної церкви і Української греко-католицької церкви під керівництвом Київського православного патріархату станом на сьогодні не втрачає актуальності.

Пропонована дипломна робота не є вичерпною, багато аспектів окресленої теми ще залишаються малодослідженими, або ж зовсім не дослідженими. Отож, до перспективних напрямків майбутніх наукових пошуків, на наш погляд, варто віднести:

- державницько-патріотичну позицію митрополита Андрея Шептицького щодо злочинів комуністичного та нациського режиму на теренах України та Європи;

- змістовне наповнення екуменічної діяльності митрополита Андрея Шептицького;

- ставлення митрополита Андрея Шептицького до українсько-польського протистояння протягом 1918 – 1944 рр.;

- дипломатичний хист митрополита Андрея Шептицького тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I Джерела

1. Дзюрах Б. «Великий і незабутній» пастир. Шептицький А. Пастирські послання 1899–1914 рр. Львів : АРТОС. 2007. Т. 1. С. 27–28.
2. Догматична конституція про церкву «Світло народів» – «Lumen Gentium». *Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації*. Львів : Свічадо, 1996. С. 16–19.
3. Звернення А. Шептицького, М. Величківського, А. Лівницького, М. Омеляновича-Павленка і А. Мельника до А. Гітлера про подолання антиукраїнської політики окупаційних властей Німеччини щодо економічного і національно-культурного розвитку України (від 14 січня 1942 року). *ОУН в 1942 році: Документи*. / Упорядники: О. Веселова, О. Лисенко, І. Патриляк, В. Сергійчук. Відпов. ред. С. Кульчицький. Київ : Інститут історії України НАН України, 2006. С. 28 – 31.
4. Звернення закордонного бюро української радикально-демократичної партії до митр. Андрея Шептицького з повідомленням про голод в Україні та проханням допомогти відрядити рятункову комісію у Радянську Україну (1932 р., грудня 14, Прага) / *Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944: У 2 т. Львів: Видавництво отців василіан «Місіонер», 1998. Том II: Церква і суспільне питання, Книга 2: Листування. С. 837 – 838.*
5. Лист дипломата УНР Михайла Тишкевича до митр. Андрея Шептицького про становище в Україні після революції (1918 р., січня 3, Львів) / *Митрополит Андрей Шептицький Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899 – 1944: у 2 т. Львів: Видавництво отців*

- василіан «Місіонер», 1998. Том II: Церква і суспільне питання, Книга 2: Листування. С. 668.
6. Лист митрополита Шептицького до Іларіона Огієнка, архієпископа Холмського від 21 жовтня 1941 року / *Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899 – 1944: У 2 т.* Львів: Монастир Монахів Студійського Уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 1995. Том I: Церква і церковна єдність. С. 288 – 290.
 7. Лист митр. Андрея Шептицького про християнський патріотизм (1908 р., травня 11, Львів) / Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Лист митр. Шептицького до православних Архієреїв в Україні (1941 р., грудня 30, Львів) / *Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944: У 2 т.* Львів: Монастир Монахів Студійського Уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 1995. Том I: Церква і церковна єдність. С. 400 – 401.
 8. Шептицький А. Лист до Михайла Кибальчича в Києві про необхідність порозуміння та взаємонаближення українців (1942 р., вересня 5, Львів) / *Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944: У 2 т.* Львів: Монастир Монахів Студійського Уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 1995. Том I: Церква і церковна єдність. С. 437.
 9. Лист митр. Андрея Шептицького до Папи Пія XII про ситуацію в Архієпархії під час німецької окупації (1942 р., серпня 29-31, Львів) / *Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899 – 1944: У 2 т.* Львів: Видавництво отців василіан «Місіонер», 1998. Том II: Церква і суспільне питання, Книга 2: Листування. С. 982 – 986.
 10. Лист митр. Андрея Шептицького до проф. Володимира Кубійовича про завдання української мистецької школи у патріотичному вихованні молоді (1942 р., серпня 8, Львів) / *Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899 – 1944: У 2 т.* Львів:

Видавництво отців василіан «Місіонер», 1998. Том II: Церква і суспільне питання, Книга 2: Листування. С. 978 – 979.

11. Лист митр. Андрея Шептицького про християнський патріотизм (1908 р., травня 11, Львів) / *Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899 – 1944: У 2 т.* Львів: Видавництво отців василіан «Місіонер», 1998. Том II: Церква і суспільне питання, Книга 2: Листування. С. 581 – 582.
12. Лист священника Романа Яценківа до митр. Андрея Шептицького з проханням допомогти організувати священників для Української Повстанської Армії та про розпорядження німецького командування розстріляти 500 українців й спалити два села (1944 р., липня 7, Бориничі) / *Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899 – 1944: У 2 т.* Львів: Видавництво отців василіан «Місіонер», 1998. Том II: Церква і суспільне питання, Книга 2: Листування. С. 1015 – 1016.
13. *Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність: документи і матеріали 1899–1944 / [за ред. А. Кравчука].* Львів : Місіонер, 1998. Т. II. Церква і суспільне питання. Кн. 1. Пастирське вчення та діяльність. – 570 с.
14. *Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність: документи і матеріали 1899–1944 / [за ред. А. Кравчука].* Львів : Місіонер, 1999. Т. II. Церква і суспільне питання. Кн. 2. Листування. 1090 с.
15. *Митрополит Андрей Шептицький в документах радянських органів державної безпеки (1939–1941 рр.).* Київ : Українська Видавнича Спілка, 2005. 480 с.
16. Пам'ятна записка митр. Шептицького до єп. Никити Будки про інтерпретацію польським духовенством його послання з приводу подій на Холмщині (1938 р., серпня 30, Підлюте) / *Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944: У*

- 2 т. Львів: Монастир Монахів Студійського Уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 1995. Том I: Церква і церковна єдність. С. 311 – 312.
17. Пастирське послання митр. Андрея Шептицького до духовенства «О Квестії Соціальной» (1904, травня 21, Крехів) / *Митрополит Андрей Шептицький Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899 – 1944: У 2 т.* Львів: Видавництво отців василіан «Місіонер», 1998. Том II: Церква і суспільне питання, Книга 1: Пастирське вчення та діяльність. С. 137 – 177.
 18. Пастирське послання митр. Андрея Шептицького «Не убий» (1942 р., листопада 21, Львів) / *Митрополит Андрей Шептицький Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899 – 1944: У 2 т.* Львів: Видавництво отців василіан «Місіонер», 1998. Том II: Церква і суспільне питання, Книга 1: Пастирське вчення та діяльність. С. 259-268.
 19. Пастирське послання Станиславівського єп. Андрея Шептицького до вірних «Християнська робота» (1899, серпня 2, Станиславів) / *Митрополит Андрей Шептицький Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944: У 2 т.* Львів: Видавництво отців василіан «Місіонер», 1998. Том II: Церква і суспільне питання, Книга 1: Пастирське вчення та діяльність. С. 1-16.
 20. Пастирський лист Митрополита А. Шептицького зі Львова з нагоди відновлення Української держави, 1 липня 1941 р. *Акт 30 червня 1941. Збірник документів і матеріалів.* Львів Київ : Піраміда, 2001. С. 126 – 131.
 21. Послання пастирське А. Шептицького, Гр. Хомишина, Й. Коциловського до всечесного духовенства і вірних. Перемишль, 1919. С. 3–5.
 22. Спільне Пастирське послання митр. А Шептицького та ін. єпископів до народу з приводу вбивства Намісника А. Потоцького з долученою інструкцією до духовенства (1909 р., травня 1, Львів) / *Митрополит Андрей Шептицький Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899 – 1944: У 2 т.* Львів: Видавництво отців василіан «Місіонер», 1998. Том

- II: Церква і суспільне питання, Книга 1: Пастирське вчення та діяльність. С. 422 – 428.
23. Чернетка звернення [митр. Андрея Шептицького] до голови ЦК КП(б)У Н.С. Хрущова про незаконні арешти духовенства й вірних (1941 березня 5, Львів) / *Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899 – 1944: У 2 т.* Львів: Видавництво отців василіан «Місіонер», 1998. Том II: Церква і суспільне питання, Книга 2: Листування. С. 920 – 921.
 24. Шептицький А. О подружестві і родині. *Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність : документи і матеріали 1889–1944. – Львів, 1998.* Т. 2. Церква і суспільне питання. –Книга 1. Пастирське вчення та діяльність. С. 202–237.
 25. Шептицький А. Пастирське послання в справі переслідування Церкви на Холмщині (1938 р., серпня 2, Підлюте) / *Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899 – 1944: У 2т.* Львів: Монастир Монахів Студійського Уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 1995. Том I: Церква і церковна єдність. С. 304 – 306.
 26. Шептицький А. Пастирські листи слуги Божого Андрея Шептицького (2.VIII.1899 р. – 7. IX.1901 р.). Торонто, 1965. Т. 1. 512 с.
 27. Шептицький А. Пастирські Послання 1899–1914 рр. Львів : «АРТОС», 2007. Т. 1. 1014 с.
 28. Шептицький А. Про виховання. Письма-послання Митрополита Андрея Шептицького з часів німецької окупації. Йорктон, 1969. 322 с.
 29. Шептицький А. Про єдність Церкви (1938, січня 15, Львів) / Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944: У 2 т. Львів: Монастир Монахів Студійського Уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 1995. Том I: Церква і церковна єдність. С. 257 – 269.
 30. Шептицький А. Християнська родина. Пастирський лист до духовенства і вірних станіславівської єпархії. Твори слуги Божого Митрополита

Андрея. Пастирські листи (2. VIII. 1989 р. – 7. IX. 1901 р.). Торонто, 1965. Т. 1. С. 101.

Періодичні видання

31. Басараб В. Викриття А. Шептицьким сутності нацистської політики в листах до А. Гітлера та Папи Пія XII. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Історія. Вип. 1(40). Ужгород: «Говерла», 2019. С. 10 – 16.
32. Басараб. В. Революційні процеси 1917-1921 рр. в Україні крізь призму послань митрополита Андрея Шептицького. *Література та культура Полісся*. Вип. 87. Серія «Історичні науки». № 7. Ніжин: НДУ ім. Гоголя, 2017. С. 130 – 140.
33. Беген О. Католицька критика українського “неонаціоналізму” / О. Зайцев, Беген О., Стефанів В. *Націоналізм і релігія: греко-католицька церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920–1930-ті роки)* / [за заг. ред. О. Зайцева]. Львів : в-во Українського католицького університету, 2011. С. 291– 340.
34. Беген О. Католицький світогляд і християнський націоналізм як альтернатива інтегральному націоналізмові / О. Зайцев, О. Беген, В. Стефанів. *Націоналізм і релігія: греко-католицька церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920–1930-ті роки)* / [За заг. ред. О. Зайцева]. Львів : в-во Українського католицького університету, 2011. С. 334–340.
35. Бриндак І. Митрополит А. Шептицький і рух ОУН–УПА. *Слово*. 2007. № 3 (33). С. 7–9.
36. Василюшин Л. М. Християнське виховання крізь призму вчення Андрея Шептицького. *Збірник тез науково-практичної конференції «Вклад Андрея Шептицького в розвиток духовної спадщини українського*

народу», присвяченій 150-річчю від дня народження громадського та релігійного діяча Андрія Шептицького / [упоряд. Г. Сохань, Т. Козак]. Львів, 2014. 122 с.

37. Васьків А. Митрополит Андрей Шептицький про проблеми політичної теорії та практики. *Різдво Христове 2000: статті й матеріали*. Львів : Логос, 2001. С. 192–195.
38. Волинець О. Митрополит Андрей Шептицький про ідеології комунізму, фашизму та екстремального націоналізму. *Humanitarian vision*. 2015. Vol. 1. С. 7–12.
39. Ідзьо В. Митрополит Андрей Шептицький у Росії: курське ув'язнення / В. Ідзьо. *Різдво Христове 2000* : статті й матеріали. Львів : Логос, 2001. С. 195–197.
40. Кантарович У. Дитячі та юнацькі роки митрополита Андрія Шептицького. *Освіта – культура – нація (до 150-річчя від дня народження) збірник матеріалів конференції «Митрополит Андрій Шептицький»* : Збірник матеріалів. Львів, 2015. С. 9–15.
41. Кравченко О. Хроніка життя і діяльності митрополита Шептицького. *Патріархат. За єдність церкви і народу*. 1990. Ч 6. С. 20–28.
42. Лисяк-Рудницький І. Українці Галичини під Австрійським пануванням. *Історичні есе*. Київ: Основи, 1994. Т. 1. С. 413-450.
43. Марунчак М. Митрополит Андрей Шептицький на Заході 1920–1923 / М. Марунчак. – Вінніпег-Едмонтон, 1981. – С. 22–43.
44. Медвідь Ф. Взаємозв'язок національної і релігійної ідей в контексті релігійно-духовного життя України / Ф. Медвідь // Вісник УАДУ. – 2003. – № 1. – С. 363–368.
45. Медвідь Ф. Митрополит Андрей Шептицький як духовний будівничий української нації. *Політичний менеджмент*. 2005. № 4. С.167–175.
46. Медвідь Ф. Українська церква в перехідний період від тоталітарного до демократичного суспільства. *Історія релігій в Україні. Праці X*

Міжнародної наукової конференції м. Львів, 16–19 травня 2000 р.).
Львів : Логос, 2000. Книга 11. С. 38–43.

47. Медвідь Ф. Українська церква в період політичної модернізації / Ф. Медвідь. *Молодь третього тисячоліття: гуманітарні проблеми та шляхи їх розв'язання: Збірник наукових статей в трьох томах* / [Уклад. М. Соколов]. Одеса : ІСЦ, 2000. Том 1. С. 254–262.
48. Невмержицька О. Цінності виховання у спадщині митрополита Андрея Шептицького. *Нова педагогічна думка*. Рівне. 2011. № 4. С. 202.
49. Расевич В. Митрополит Андрей Шептицький і проблеми національно-політичної консолідації українців (1900–1918 роки). Ковчег. *Науковий збірник із української історії* / [Під. Ред. Б. Гудзяка, І. Скочиляса, О. Турія]. Львів, 2000. Ч. 11. С. 189–211.
50. Рощина Л. Політична діяльність митрополита Андрея Шептицького. *Схід*. 2007. № 2 (80) С. 18–23.
51. Стефанів В. Церква та релігія в ідеології ОУН / В. Стефанів, О. Зайцев, О. Беген, В. Стефанів. *Націоналізм і релігія: греко-католицька церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920–1930-ті роки)* / [за заг. Ред. О. Зайцева]. Львів: В-во Українського Католицького Університету, 2011. С. 252–253.
52. Турій О. Митрополит Андрей (Шептицький) про християнські засади політичного життя. *Митрополит Андрей Шептицький: церковно-релігійна та громадсько-політична діяльність*. Одеса-Львів 2007. С. 89–99.
53. Яремчук В. Процес модернізації української нації у складі Австро-Угорщини у ХІХ – початку ХХ ст. *Наукові записки : збірник*. Київ : ІПіЕНД, 2004. Серія Політологія і етнологія. Вип. 26. С.109–110.
54. Яцишин У. Внесок Української греко-католицької церкви у виховання патріотичного світогляду галицької молоді. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2009. Вип. 21. С. 185–188.

Література

55. Базилевич А. М. Введення у твори митрополита Андрея Шептицького. Торонто: Українське Богословське Наукове Товариство, 1965. 237 с.
56. Баран С. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Мюнхен: Вернигора, 1947. 151 с.
57. Басараб В. Державотворча концепція та національно-патріотичні ідеї митрополита Андрея Шептицького: монографія. Ужгород: «Гражда», 2019. 232 с.
58. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939 – 1950). Львів: Вид-во УКУ, 2005. 268 с.
59. Ващенко Г. Про виховний ідеал. Педагогіка: навчальний посібник / [за ред. Ягупов В. В]. Київ : Либідь, 2002. 560 с.
60. Волинець О. О. Українська греко-католицька церква і держава. Теорія і практика взаємодії : монографія / О. Волинець, М. Гетьманчук, Л. Ржиський. Львів : Видавництво Нац. Ун-ту «Львівська політехніка», 2007. 264 с.
61. Волошин Л. Княжий дарунок великого мецената. Митрополит Андрей Шептицький у житті і творчості Олекси Новаківського. Львів, 2001. 54 с.
62. Гентош Л. Митрополит Шептицький: 1923–1939. Випробування ідеалів / Львів : ВНТЛ Класика, 2015. 596 с.
63. Добричев В. В тіні Святого Юра. Львів : Каменярь, 1970. 216 с.
64. Дорошенко В. Великий митрополит (пам'яті Митрополита Шептицького): спогади і нариси. Йорктон: Друкарня «Голосу Спасителя», 1958. 56 с.
65. Дмитрук К. Під штандартами реакції і фашизму. Крах антинародної діяльності уніатської та автокефальної церков. Київ : Наукова думка, 1976 р. 384 с.

66. Заборовський Я. Митрополит Андрей Шептицький: нарис про життя і служіння Церкві та народові (1865 – 1944 рр.). Івано-Франківськ, 1995. 64 с.
67. Немятий В. М. Історія релігій в Україні / В.М. Немятий. Львів, 2004. Кн. 1. 202 с.
68. Катрій О. Перлини Східних Отців. Львів : Місіонер, 2006. 339 с.
69. Королевський К. Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944). Львів : Свічадо, 2014. 489 с.
70. Курляк І. Є. Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX ст.) : історико-педагогічний аспект. [ред. Н. Ничкало]. Тернопіль, 2000. 188 с.
71. Лаба В. Митрополит Андрей Шептицький. Його життя і заслуги. Львів : Свічадо, 1990. 62 с.
72. Ленчик В. Визначні постаті Української Церкви: митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосиф Сліпий. Львів : Свічадо, 2010. 608 с.
73. Маринович М. Митрополит Андрей Шептицький і принцип «позитивної суми». Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 248 с.
74. Марчук В. Українська греко-католицька церква: історичний нарис. Івано-Франківськ : Плай, 2001. 164 с.
75. Марчук В. Церква, духовність, нація: УкраїнськаГреко-католицька церква в суспільному житті України XX ст. Івано-Франківськ : Плай, 2004. 464 с.
76. Небесняк Є. Митрополит Андрей. Рим – Львів : Салвид, 2003. 346 с.
77. Небесняк Є. Мирополит Андрей. Обширне популярне видання про галицького митрополита Слугу Божого Андрея Шептицького (1865 – 1944). Рим Львів: Салвид (Видавництво о. Салезіян східнього обряду), 2003. 347 с.
78. Романчук О. Жити серцем. Львів : Свічадо, 2004. 175 с.
79. Сергійчук В. Нескорена церква. Подвижництво греко_католиків України в боротьбі за віру і державу. Київ : Дніпро, 2001. 494 с.

80. Сергійчук В. Постать митрополита Андрея Шептицького в українському національному житті. Державник, мислитель, богослов: матеріали міжнародної конференції, присвяченої 60-річчю від дня смерті Митрополита Андрея Шептицького. Київ : Українська видавнича спілка, 2005. С. 5 – 21.
81. Сірополко С. Історія освіти в Україні. Київ : Наукова думка, 2001. 532 с.
82. Франко І. Соціальна акція, соціальне питання і соціалізм. Уваги над Пастирським посланієм Митрополита А. Шептицького «О квестії соціальній». Твори : у 50 т. Т. 45. Філософські праці. Київ : Наукова думка, 1986. С. 377 – 400.
83. Цегельський Л. Митрополит Андрей Шептицький. Львів : «Місіонер», 1995. 79 с.
84. Шевців І. Християнська Україна : вибрані твори. Київ, 2003. 276 с.
85. Шиш А. Уніати-покутники. Хто вони? Ужгород, 1978. 135 с.
86. Шкраб'юк В. Сецесія : Енциклопедія історії України : у 10 т. / [Редкол.: В. Смолій (голова) та ін.]. Київ : Наук. Думка, 2012. Т. 9. 546 с.
87. Шполянський М. Християнське виховання дітей у сучасному світі. Львів : Свічадо, 2010. 72 с.
88. Яремчук В. Українська багатопартійність Наддніпрянської і Західної України: компаративний аналіз (1899–1918 рр.). Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 504 с.
89. Яртись А. Концепція українського державотворення у богословській спадщині митрополита Андрея Шептицького. Львів : Логос, 2005. 326 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

ПЛАН-КОНСПЕКТ УРОКУ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НА ТЕМУ «ПОЛІТИКА ВЛАДИ НА ТЕРЕНАХ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ПРОТЯГОМ 20-Х – 30-Х РР. ХХ СТ.»

ПЛАН-КОНСПЕКТ з історії України

Клас: 11

Тема: «Політика влади щодо церкви на теренах Західної України протягом 20-х – 30-х рр. ХХ ст.»

Вступне слово вчителя:

У складні часи боротьби за українську державність подвижницька релігійна, просвітницька і добродійна діяльність митрополита Андрія Шептицького духовно гуртувала націю та сприяла збереженню її самобутності. Головна мета його життя – створення на засадах християнської церкви соборної України, яка забезпечила б розквіт нації. Перебуваючи на митрополичому престолі, Шептицький рятував не тільки душі, а й життя багатьох людей, які зазнавали переслідувань з боку двох тоталітарних режимів. Як член Галицького сейму, Палати панів у Відні він відстоював право українців на самостійність, наголошував на потребі збільшення українських середніх шкіл і заснування Українського університету.

Звернення до постаті Андрія Шептицького у загальноосвітніх навчальних закладах є важливим інструментом у національно-патріотичному

вихованні дітей і молоді, формуванні їх громадянської позиції та моральних цінностей.

Панування Польщі, Австро-Угорщини і Німеччини на теренах Західної України негативно відбилася на релігійному житті українців 20-х – 30-х рр. ХХ ст. Та й у радянській державі релігія класифікувалася як «пережиток минулого». Зважаючи на цей чинник, значні політико-ідеологічні зусилля державно-партійні органи влади спрямовували на боротьбу із релігійністю населення, особливо у західноукраїнському регіоні. Репресії, гоніння та переслідування державно-партійними органами влади активних віруючих та духовенства, толерування атеїстичного світогляду, руйнування культових споруд – реалії радянської тоталітарної держави. Подолання негативних наслідків радянської системи з її ідеологією атеїзму – актуальне завдання сучасної історичної науки.

Мета: вивчення особливостей церковно-релігійних процесів у західних областях України у контексті суспільно-політичних, соціокультурних процесів 1920-х – 1930-х рр.

навчальна:

- показати географію поширення релігійних громад православного, католицького, протестантського напрямів у західноукраїнському регіоні у 20-х – 30-х рр. ХХ ст.;
- з'ясувати кількісний склад, соціально-демографічні характеристики релігійних громад церков та спільнот, які функціонували у західних областях України;
- розкрити механізми протидії партійно-державного апарату поширенню впливу релігії на населення Галичини, Волині, Буковини та Закарпаття;

- у регіональному контексті встановити дієвість атеїстичної пропаганди державно-партійних органів влади;
- на конкретних прикладах локальної історії дослідити участь віруючих у богослужіннях.

розвивальна:

- розвивати вміння аналізувати історичні джерела, серед яких особливе місце займають спогади та опубліковані документи;
- розвивати вміння працювати в групах;
- розвивати вміння логічно, творчо та креативно мислити;
- розвивати вміння аналізувати проблеми сьогодення та шукати вирішення таких ситуацій через призму історії церковно-релігійних процесів у західних областях України в контексті суспільно-політичних, соціокультурних процесів впродовж 20-х – 30-х рр. ХХ ст.;
- розвивати вміння виділяти головне;
- розвивати вміння самостійно працювати з підручником та з іншими навчальними матеріалами;
- розвивати вміння аналізувати думку своїх друзів та вчителя;
- розвивати пізнавальний інтерес;
- розвивати навички роботи з історичною картою;
- розвивати вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;

виховна:

- виховувати толерантне ставлення до думки інших;
- виховувати почуття патріотизму (на прикладі боротьби УГКЦ та її прихожан на шляху відновлення незалежності України);
- виховувати повагу державотворчих традицій нашої держави;
- виховувати позитивне ставлення до навчання на основі роботи в групах і

- на безпосередньому вільному спілкуванні з вчителем, перегляду відео;
- сприяти формуванню національної свідомості учнів;
 - виховувати такі якості як прагнення до постійного самовдосконалення;
 - виховувати вміння самостійно робити висновки;
 - сприяти мотивації навчальної діяльності учнів.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання:

- підручник з історії 11 класу Турченко Ф. Г., Панченко П. П. Історія України. 11 клас. Київ. 500 с.;
- ноутбук;
- спогади митрополита Андрея Шептицького;
- тексти опублікованих документів;
- адміністративна карта України 20-х – 30-х рр. ХХ ст.

Основні терміни:

- *Тоталітаризм* – система державно-політичної влади, яка регламентує усі суспільні та приватні сфери життя людини-громадянина і не визнає автономії від держави таких недержавних сфер людської діяльності як економіка і господарство, культура, виховання, релігія.
- *Опозиція* – протиставлення одних поглядів чи дій у політиці іншим, партія або група, що виступає врозріз з думкою більшості або з панівною думкою і висуває альтернативну політику, інший спосіб вирішення проблем.
- *Катакомбна церква* – термін, що виник за доби СРСР і яким стали позначати різні церковні течії, об'єднані неприйняттям більшовизму, а

також поступок більшовицькій владі з боку керівництва РПЦ.
Відноситься до УГКЦ.

План

1. Релігійне життя Галичини: 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст.
2. Утиски віруючих і духовенства Галичини: 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст.
3. Релігійна активність населення Галичини: 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст.
4. Характеристика церковно-релігійних процесів на Буковині й Закарпатті: 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст.

Хід уроку

Час	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учнів	Примітки
	1. Організаційний момент	Привітання! Перевірка присутніх.		
	2. Перевірка домашнього завдання		<p>1) Чому радянська влада не хотіла іти на поступки по відношенню до уніатів?</p> <p>2) Які фактори впливали на перехід до підпільної діяльності УГКЦ ?</p> <p>3) Що спричинило посилення ідеологічного</p>	

			<p>тиску на релігійне життя українців західних областей України протягом 20-х – 30-х рр. ХХ ст.??</p> <p>4) Що спричинило посилення ідеологічного тиску на релігійне життя українців західних областей України в 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст. ?</p>	
	3. Етап мотивації	Уривок з документального фільму «Легальні й нелегальні форми протесту греко-католиків на західноукраїнських теренах в 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст.»»		
	4.Актуалізація опорних знань і навичок		<p>1)Яку епоху ми вивчаємо?</p> <p>2) Проаналізуйте офіційний дискурсу з приводу розгортання релігійного спротиву на західноукраїнських теренах в 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст.</p>	

			<p>(матеріали преси, партійні документи).</p> <p>2) Розкрийте неофіційний дискурс (публіцистичні твори, статті, щоденникові записи), що відображають основні світоглядні доміанти релігійного опору на західноукраїнських теренах УРСР в 20-ті – 30-ті рр. XX ст. ?</p> <p>3) Охарактеризуйте радянську державну політику в контексті «Релігійного законодавства».</p> <p>4) Визначте особливості та механізми впровадження політичних рішень щодо утисків релігійного життя на західноукраїнських</p>	
--	--	--	--	--

			<p>х теренах в 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст.?</p> <p>5) Які передумови формування та основні причини виникнення релігійного опору у середовищі української інтелігенції?</p>	
	<p>5.Вивчення нового матеріалу</p>	<p>Галичина – один із регіонів України, який характеризується високою релігійністю населення. У західноукраїнських областях частка віруючого населення у 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст., як зрештою і на сучасному етапі українського державотворення, була значно вищою, ніж у республіці загалом.</p> <p>Надзвичайно висока релігійність населення Галичини, зважаючи на пропаганду атеїстичного світогляду центральними та місцевими органами влади України, привела до підвищеної уваги партчиновників до регіону. Їх занепокоєння викликали здебільшого греко-католики, які в окремих випадках не тільки не возз'єдналися з</p>	<p>1) Що Ви знаєте про боротьбу українців за право мати свою власну Українську церкву та власну національну державу?</p> <p>2) Що Ви знаєте про боротьбу українців у відстоюванні прав УГКЦ ?</p> <p>3) На сторінках яких документів Андрій Шептицький відкрито засуджував політику Адольфа Гітлера ?</p>	

		<p>православними, але й продовжували активну підпільну діяльність. Місцеві державно-партійні органи влади були змушені визнати, що процес «оправославлення» колишніх унійних громад проходить з великими труднощами, що нерідко провокувало чергову хвилю репресій.</p> <p>Компартійні комітети проводили численні пропагандистсько-масові політичні заходи щодо викриття релігійної ідеології, зокрема «реакційної ролі уніатської церкви в історії українського народу».</p> <p>Однак, українці мали свого Мойсея. Митрополит УГКЦ Андрей Шептицький на своєму життєвому шляху мав чітку громадянську, патріотичну позицію. Він був поміркованим дипломатом, об'єктивно оцінював тогочасні історичні обставини, даючи відношення інших іноземних держав, щодо їх впливу на Україну та життя українського народу.</p> <p>Андрей Шептицький в своїх вчинках і діяльності базувався на європейських цінностях, критикував</p>		
--	--	--	--	--

		<p>«російський дух». Варто сказати і те, що митрополит вже опісля завершення Першої світової війни висував ідеї відновлення на теренах України справжньої козацької держави. Митрополит засуджував прояви нацизму, комунізму, російського шовінізму, пропагував християнську мораль та християнські цінності.</p>		
	<p>6.Систематизація і узагальнення знань</p>	<p>Настанови Андрея Шептицького, які актуальні й сьогодні:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. «Демократія і свобода, і участь усього народу у виконванні керівної влади може йому обіщати мир, добробут і щастя». 2. «На чому ж опреться єдність хати? На національній єдності. Український народ є одним народом, дехто навіть хоче сказати – одним організмом, тому й належить йому стати і суцільним національним витвором». 3. «Браття мої милі! Коли любите свої діти і свій нарід, коли дбаєте о щастє і здоровлє, жийте морально, не убивайте самі себе, не убивайте своїх дітей, не марнуйте неморальністю основних, 	<p>Дидактична гра «Історичний футбол»</p> <p>Запитання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Розкрийте суть проведення кампанії примусового «возз'єднання» в контексті історії УГКЦ і РПЦ 2) Скільки парафій Українська греко-католицька церква мала на теренах Західної України (20-ті – 30-ті рр. ХХ ст.)? 	

		<p>фізичних сил народних! Бійтеся гріха, бійтеся тих страшних наслідків, які наносить неморальність на кожного зосібна, на родину, на цілий народ!»</p> <p>4. «Християнин може і повинен бути патріотом, але його патріотизм не може бути ненавистю, ані не сміє накладати обов'язків, противних вірі. Те, що видавалося б патріотизмом, а було ненавистю або противилося би вірі, не є правдивим патріотизмом».</p> <p>5. «Легше часом кров пролити в одній хвили ентузіазму, ніж довгі роки з трудом виконувати обов'язки, зносити спеку дня і жар сонця, злобу людей і ненависть ворогів, брак довір'я своїх і недостачу помочі від найближчих; і серед такої праці аж до кінця виконувати своє завдання, не чекаючи лаврів перед перемогою, ані винагороди перед заслугою!»</p> <p>6. «Справедливість постає в тому, що блаженні в небі віддають кожному те, що йому належиться».</p> <p>7. «Тяжкий досвід, який</p>		
--	--	--	--	--

		<p>впаде на нашу Церкву, є хвилевий. Я виджу відродження нашої Церкви. Вона буде гарніша, величавіша від давньої, та буде обнімати цілий наш народ. Україна увільниться зі свого упадку та стане державою могутньою, з'єднаною, величавою, яка буде дорівнювати другим високо розвинутим державам...»</p> <p>8. «Дивним способом обманюють себе і людей ті, що політичне вбивство не вважають гріхом, наче би політика звільнила чоловіка від обов'язку Божого закону та оправдувала злочин, противний людській природі».</p> <p>9. «Мусимо, однак, від усіх домагатися залишення раз на все всяких партійних роздорів і внутренньої партійної боротьби. Хто приносить нам домашню війну, той шкодить народній справі навіть тоді, коли б для неї мав і великі заслуги... партійні роздори є національним злочином, якого терпіти не можемо».</p> <p>10.»Життя — це</p>		
--	--	---	--	--

		<p>мистецтво, а його твори – це діла розуму й волі, цілої людської душі».</p> <p>11. «Чоловік лінивий, до праці тяжкий, буде тягарем і для родини, і для цілої громади; не лишень маєток змарнує, а й через лінивість стане з часом нездатним до праці».</p> <p>12. «Ми, українці, більше, може, ніж інші народи світу, маємо важливі і глибокі причини бажати справедливого поєднання народів, що між собою ведуть війну, і порозуміння в любовитих віросповідань, що усталюють та поглиблюють чвари між людьми».</p> <p>13. «Всі суспільні групи, що представляють інтерес одної суспільної верстви або одної частини суспільності, не зможуть єднати всіх людей, тому часто ведуть їх до взаємної боротьби і в самих своїх принципах борються не лише проти супротивних принципів, але і з їх прихильниками».</p> <p>14. «Нехай майбутні</p>		
--	--	---	--	--

		<p>покоління візьмуть в свої руки торгівлю і промисел, бо слабкою завжди є суспільність, що свого промислу не має; убогою суспільність, в котрій торгують чужинці».</p> <p>15. «Багатство обіцяє щастя, а часто дає нещастя – обіцяє життя, а дає смерть. Обман є в тому, що багатство видається невинним, видається добром, а веде в гріх...»</p> <p>16. «Не та суспільність щаслива і багата, котра численних має теоретиків, а та, котра в кожному напрямі сама себе забезпечує».</p> <p>17. «Ідеалом нашого національного життя є наша рідна всенаціональна Хата-Батьківщина... Завдання Українського народу буде в тому, щоб створити такі суспільно-християнські обставини, які запевнювали б громадянам правдиве і стає щастя та мали досить внутрішньої сили, щоб поборювати відцентрові тенденції внутрішнього розкладу й успішно захищати межі від зовнішніх ворогів».</p>		
--	--	--	--	--

		<p>18. «Могутньою та такою, що забезпечує щастя всім громадянам організацією може бути Батьківщина тільки тоді, коли не буде цілістю, зложеною штучно з різних і різнорідних частин, а подібним до моноліту організму, себто тілом, оживленим одним духом».</p>		
	<p>7. Висновки</p>	<p>Митрополит Андрей Шептицький став фундатором світоглядної моделі щасливого буття суспільства, базою якої мали стати міцна родина, різноманітні громадські об'єднання, метою яких мав би стати розвиток моральних і інтелектуальних граней особистості. Через дотримання євангельських заповідей, на думку митрополита, відбувається самореалізація людини.</p> <p>Єдність устремлінь всього українського народу, згідно позиції Андрея Шептицького, мали б усунути розрізненість за релігійною, крайовою, або ж чи територіальною ознакою. Такі передумови ошчасливили б життя громадян в державі в цілому.</p> <p>Митрополит зацентрував увагу</p>		

		<p>світового товариства на необхідності визнати Україну незалежною від Росії, український народ визнати окремим та незалежним від народу російського. Андрей Шептицький наголошував на важливості панування християнської демократії. Згідно його тлумачень, власне, християнська демократія може забезпечити мирне співіснування, щастя та добробут всіх.</p> <p>Митрополит Андрей вважав за необхідне вивчати інтереси громадян, досліджувати умови життя українців задля формування правильного бачення потреб народу й усвідомлення того, які суспільні інституції та закони найкраще відповідають потребам населення. В той же час, він осуджував нехристиянську демократію, що ґрунтується на ідеях соціалізму. Важливою передумовою створення й розбудови України як держави, згідно позиції митрополита, є національна єдність.</p> <p>Щодо державного устрою, засуджував однопартійні державні режими. Національний</p>		
--	--	--	--	--

		<p>шовінізм теж засуджувався митрополитом, як таке явище, що сліпить людину та не дає можливості бачити свободи інших глудей.</p> <p>Андрей Шептицький наголошував на важливості проведення референдумів, проведення виборів. Говорив про обов'язках державної влади перед усім народом. Андрей Шептицький акцентував увагу на необхідності встановлення тих законів, які не суперечать християнським догмам, наполягав на збереженні свобод та прав всіх громадян. Такі погляди митрополити вказують на його демократизм, державницьку позицію, знання та аналіз історичного минулого України.</p> <p>Згідно висловлювань митрополита щодо устрою Української держави, чільне місце має займати і автономія об'єднаних громад. Ці ідеї є актуальними і в житті сучасного суспільства при реформуванні адміністративно-територіального устрою української держави.</p> <p>Свою увагу митрополит приділяв</p>		
--	--	--	--	--

		<p>питанню реформування світоглядних, політичних систем, а особливо – вихованню громадянина на патріотичних засадах. Митрополит Андрей бажав утвердження українського народу, української нації як такої, що може «побудувати» позитивний сценарій політичних змін майбутнього, як нації доволі цілісної, об'єднаної і сильної.</p> <p>Аргументовано, що така позиція Шептицького щодо українського державного устрою була в той час досить важливою для тогочасних громадських діячів, тогочасних політиків.</p> <p>Так, наприклад, Шептицький вступав в словесний діалог із такими громадсько-політичними діячами, як: Т. Омельченко, М. Дзерович, А. Волошин, М. Кибальчич, Г. Микитей, В. Кубійович, М. Тишкевич.</p> <p>Весь час митрополит наголошував, що державна влада повинна активно дбати про інтереси всього народу. Вона має оберігати права людини, при цьому встановлювати, демократичні, справедливі державні</p>		
--	--	--	--	--

		<p>закони. Державна влада має із повагою ставитися до гідності кожного українця, не провадити політику терору. Великі надії митрополит покладав на консолідацію української нації, як основу її розвитку. Держава має вести таку політику, яка б скеровувалася на виховання і підняття рівня національної свідомості та патріотичного духу. В цьому аспекті митрополит покладав надії на освіту, освітні і навчальні заклади, на самих власне педагогів.</p>		
	<p>8. Домашнє завдання</p>		<p>Написати історичне есе про діяльність митрополита Андрея Шептицького на теренах Західної України впродовж 20-х – 30-х рр. ХХ ст.</p>	

Додаток Б

Перелік художніх і документальних фільмів, присвячених А. Шептицькому

№	Назва картини	Рік випуску	Країна	Режисер, автор
Художні фільми				
1.	“Владика Андрей”	2008	Україна	О.Янчук
Документальні фільми				
2.	“Андрей Шептицький “Світильник істини”		Україна	
3.	“Зближаються часи”	1994	Україна	О.Столбова
4.	“Митрополит Андрей Шептицький”		Україна	Кіностудія Контакт
5.	“Слобожанська місія Великого митрополита”	2015	Україна	
6.	“Спадщина Андрея Шептицького”	2009	Україна	Т.Пастернак
Мультиплікаційний фільм				
7.	“Андрей Шептицький – світло любові”	2013	Україна	УГКЦ

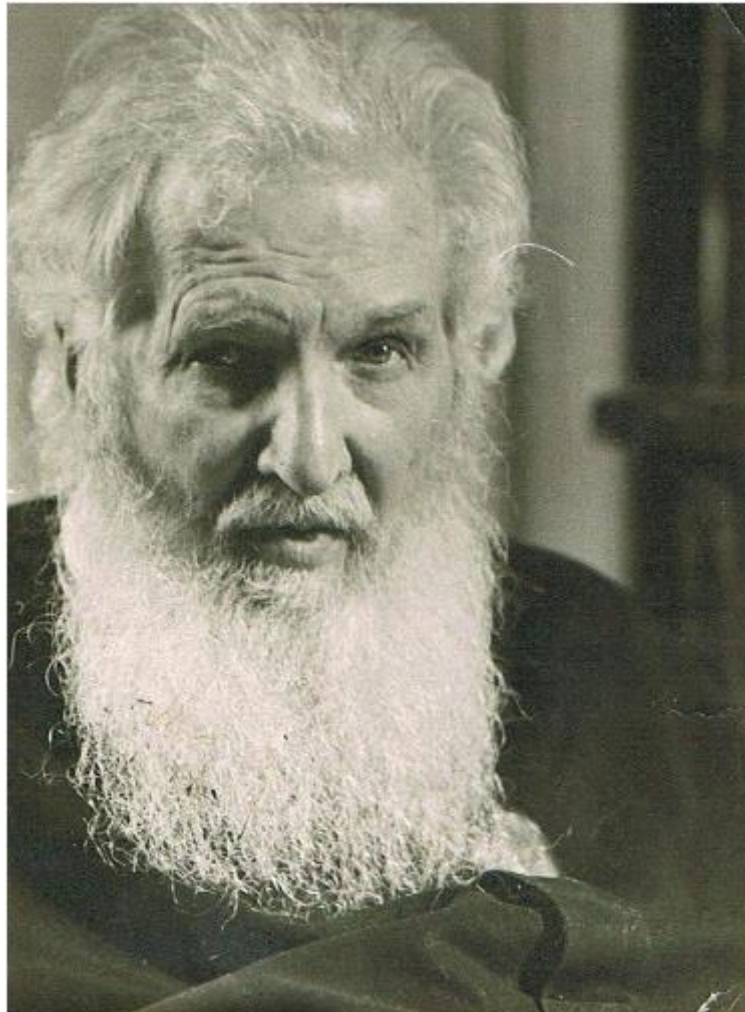
Митрополит Андрей Шептицький (Канада, 1910 р.)¹

Митрополит Андрей (Канада, 1910 р.)

¹Місія Митрополита Шептицького в українській діаспорі США та Канади.

URL: <https://www.spilka.pt/index.php/82-2009-05-11-21-23-05/2010-10-06-21-20-55/4770-misija-mitropolita-sheptitskogo-v-ukrayinskij-diaspori-ssha-ta-kanadi>

Митрополит Андрей Шептицький. Фото з архіву УНМ в Чикаго ²

² Місія Митрополита Шептицького в українській діаспорі США та Канади.
URL: <https://www.spilka.pt/index.php/82-2009-05-11-21-23-05/2010-10-06-21-20-55/4770-misija-mitropolita-sheptitskogo-v-ukrayinskij-diaspori-ssha-ta-kanadi>

**Батьківська турбота митрополита Андрея Шептицького
за майбутнє роду українського ⁴**

Українські військові сироти у Львові. 1916. Ukrainische Kriegswaisen in Lemberg

Митрополит Андрей серед дітей (Львів, 1933 р.)

⁴ Місія Митрополита Шептицького в українській діаспорі США та Канади.
URL: <https://www.spilka.pt/index.php/82-2009-05-11-21-23-05/2010-10-06-21-20-55/4770-misija-mitropolita-sheptitskogo-v-ukrayinskij-diaspori-ssha-ta-kanadi>